

EL POBLE ARMENI A CATALUNYA

DOSSIER 10

[=]

ciemen **Nationalia**

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTiques PÚBLIQUES

COL·LECCIÓ DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTIQUES PÚBLIQUES

Coordinació de la col·lecció: Elena Ferreiro i David Forniès

Coordinació i edició del present dossier: David Forniès

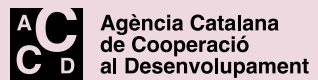
Disseny i maquetació: DESIGN IS Mireia Luna, www.designisnatural.com

Edita: CIEMEN www.ciemen.cat

Aquesta obra es distribueix amb llicència Creative Commons Reconeixement 4.0 Internacional (CC BY 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

Amb el suport de

ÍNDEX

- 4 **PRÒLEG** MARTA TER
- 7 **1. CATALUNYA, UNA DE LES DARRERES TERRES DE DESTINACIÓ D'UNA DIÀSPORA MIL-LENÀRIA** DAVID FORNIÈS
- 12 **2. QUI CONFORMA LA COMUNITAT ARMÈNIA DE CATALUNYA?** QUERALT CASTILLO CEREZUELA
- 21 **3. LA CULTURA, EINA INDISPENSABLE PER A LA PRESERVACIÓ DE LA IDENTITAT ARMÈNIA** QUERALT CASTILLO CEREZUELA
- 27 **4. LA LLENGUA ARMÈNIA: L'ÚNICA HERÈNCIA QUE NO HAN POGUT ROBAR** ELMIRA BALDRYAN
- 33 **5. TRES VOLTES REBELS: LA HISTÒRIA DE LES DONES ARMÈNIES A CATALUNYA** SEDA HAKOBYAN
- 39 **6. LA LLUITA DEL POBLE ARMENI PEL RECONeixEMENT DEL GENOCIDI** EMMA HAKOBYAN
- 45 **7. EL CONFLICTE DE L'ALT KARABAKH, VIST DES DE LES ASSOCIACIONS ARMÈNIES DE CATALUNYA** DAVID FORNIÈS
- 52 **8. L'ASSOCIACIÓ ARMÈNIA DE LES DUES CATALUNYES A PERPINYÀ.
INTEGRACIÓ I ASSIMILACIÓ EN EL CONTEXT DE LA DIÀSPORA** LLUÍS DAGUES
- 59 **9. LES COMUNITATS DE LA DIÀSPORA I LA SEVA CAPACITAT D'INCIDÈNCIA AL MÓN** LEVÓN GRIGORIÁN

PRÒLEG

Des de la seva fundació el 1974, el CIEMEN ha treballat per a fer conèixer els pobles i nacions sense estat, i per a defensar-ne també els seus drets col·lectius.

Amb aquest propòsit els últims anys hem parat atenció especial als col·lectius d'orígens diversos residents a Catalunya i amb un present o passat recent de minorització als seus països respectius. El nostre objectiu ha estat contribuir a aportar coneixement i visibilitat a aquests grups per tal no només de reconèixer i respectar els drets de les poblacions amb qui vivim, sinó també de ser capaços de copsar i apreciar la riquesa de tota la diversitat i complexitat que ens envolta.

Massa vegades, els interessos o necessitats d'aquestes comunitats queden ocults sota la uniformitat del *ser estranger*, i ni les autoritats ni la societat no tenen prou en compte les especificitats de cada grup. Per aquest motiu des del CIEMEN creiem que és fonamental contribuir a visibilitzar aquests grups tot col·laborant amb ells, des de les seves agències i capacitats, perquè puguin reclamar i defensar amb millors condicions, davant la societat i les autoritats públiques, unes respostes adequades als seus interessos i necessitats. Estem convençuts que incrementar el coneixement de la societat catalana sobre les comunitats de pobles minoritzats contribuirà al seu empoderament i també a construir una societat més equitativa i harmoniosa.

Així, el dossier que teniu a les mans s'emmarca dins de la Col·lecció Drets Col·lectius, publicada pel CIEMEN des de 2015 i on conflueixen coneixements des de l'acadèmia i de l'activisme,

amb la voluntat que esdevinguin una eina útil per a aprofundir i reflexionar sobre els drets col·lectius dels pobles des d'un enfocament transversal.

El present dossier s'ha elaborat dins del projecte Som Part, el projecte d'Educació per la Justícia Global que el CIEMEN i la Fundació pels Drets Col·lectius dels Pobles executen des de 2015. L'objectiu del projecte Som Part és contribuir als processos de transformació social a Catalunya que redueixin les desigualtats i fomentin la cohesió social en la diversitat a partir del coneixement i reconeixement dels drets col·lectius dels pobles.

Aquest és el quart dossier de la col·lecció que dediquem a les comunitats minoritzades a Catalunya i el primer que consagram exclusivament al poble armeni.

La comunitat armènia a Catalunya ronda actualment les 5.000 persones, la majoria arribades durant els anys noranta, després de l'esfondrament de l'URSS. Tot i ser un grup no gaire nombrós, són molt actius pel que fa a la preservació de la seva llengua i identitat nacional. Això es deu a la necessitat que senten de mantenir viva la seva història i herència cultural davant l'intent que han patit de ser eliminats com a poble. Tots els armenis coneixen els detalls del genocidi del seu poble a mans de l'Imperi otomà el 1915 i estan al corrent dels pogroms i la guerra que van patir entre el 1988 i el 1994, i altre cop el 2020, contra l'Azerbaidjan. Per a la comunitat armènia de Catalunya, i arreu, lluitar per mantenir les arrels no és una opció, sinó quelcom obligatori.

En aquesta línia, cal destacar que un dels objectius principals de la comunitat armènia de Catalunya és la demanda de la justícia global en el marc de les accions que duu a terme pel

reconeixement del genocidi armeni de 1915 i, més en general, pel dret de tots els pobles a existir en llibertat i seguretat.

Per a decidir i elaborar els continguts del dossier hem comptat amb la participació de diverses persones vinculades al moviment armeni a Catalunya, de periodistes catalans i de les dues principals associacions catalanoarmènies: l'Associació Cultural Armènia de Barcelona i l'Associació d'Armènia a Catalunya Ararat. Agraïm a totes aquestes persones i entitats les seves aportacions valuoses.

En el primer capítol del dossier, David Forniès, periodista i coordinador del projecte Som Part al CIEMEN, fa un repàs històric del poble armeni des del Regne de la Gran Armènia (segles II aC-v dC) fins a l'actualitat, posant èmfasi en el daltabaix del genocidi i en l'emigració postsoviètica. A continuació, la periodista Queralt Castillo Cerezuela descriu els principals trets distintius de la comunitat armènia de Catalunya: cronologia de l'arribada, ciutats on s'han establert i entitats culturals més destacades a través de les quals s'articula el col·lectiu. A més a més, a partir d'una sèrie d'entrevistes amb membres de la comunitat armènia, Castillo destaca que un dels principals trets del col·lectiu és el d'educar en la memòria i mantenir viva la cultura i les tradicions d'Armènia. Aspectes en què Castillo aprofundeix en el tercer capítol: la preservació de la cultura armènia com a pal de paller de la pròpia supervivència com a poble.

El quart capítol, escrit per Elmira Baldryan, vocal de la junta de l'Associació Cultural Armènia de Barcelona (ACAB), analitza el valor de la llengua per a la diàspora armènia. La llengua s'ha convertit en un pilar fonamental per a preservar la identi-

tat nacional. A Catalunya, explica Baldryan, l'ACAB i l'Associació d'Armènia a Catalunya Ararat de Santa Coloma de Gramenet fan classes d'armeni als infants i realitzen activitats per a preservar-lo i promoure'l.

A continuació, la politòloga Seda Hakobyan explica, en el cinquè capítol, la història de les dones armènies a Catalunya a través d'entrevistes amb diverses d'elles. En general, consideren que la població armènia a casa nostra tendeix a ser més conservadora que no pas la població local, especialment pel que fa als drets de les dones. Al mateix temps però, la sensació prevalent és que hi ha una bona integració i que, en viure entre una societat de tendència més liberal, s'estan produint canvis de modernització.

El sisè capítol, escrit per l'advocada Emma Hakobyan, està dedicat al genocidi armeni perpetrat per l'Imperi otomà, i aborda la lluita incansable del poble armeni pel reconeixement d'aquest crim. Entre els anys 1915 i 1922, l'Imperi otomà va assassinar més d'un milió i mig d'armenis: a començar amb l'arrest i afusellament d'intel·lectuals el 24 d'abril de 1915 —l'elit cultural— i a continuar amb la resta de la població. Actualment uns 20 països reconeixen el genocidi armeni, i hi ha una lluita perquè aquest nombre augmenti. La ferida per la manca del reconeixement del genocidi roman viva, diu Hakobyan, com el temor i la por de tornar a patir una nova anihilació. En aquest sentit, la comunitat armènia a Catalunya ha emprès accions per a visibilitzar la causa armènia i reclamar justícia.

En el setè capítol, David Forniès entrevista els presidents de l'ACAB, Datev Soulian, i de l'Associació Ararat, Sarkis Hakobyan, sobre el conflicte d'autodeterminació que els arme-

nis tenen obert des de finals dels vuitanta a l'Alt Karabakh, una república autoproclamada independent de l'Azerbaidjan però no reconeguda per cap estat del món. Soulian i Hakobyan parlen de l'afectació de la guerra en la vida dels armenis d'aquell territori, de l'encaix del conflicte en el marc geopolític regional i de com es relaciona la comunitat armènia de Catalunya amb els armenis del Karabakh.

En el vuitè capítol, l'historiador i filòleg nord-català Lluís Dagues descriu la comunitat armènia a la Catalunya del Nord. Després de Rússia i dels Estats Units, França és el tercer estat que acull la més gran comunitat armènia, amb mig milió de persones. Dagues assenyala que normalment són percebuts com a "bons estrangers, treballadors i integrats". A Perpinyà actualment hi ha un nucli comunitari dinàmic, organitzat al voltant de l'Associació d'Armenis de les Dues Catalunyes. Conscient dels fets culturals regionals a l'Estat francès, i sensible a les reivindicacions identitàries del territori, l'associació treu el seu nom d'una voluntat de superar les fronteres. Dagues conclou que, a més de ser un centre cultural de transmissió de la identitat armènia, l'Associació de les Dues Catalunyes serveix també de relleu i punt central de xarxes d'ajudes mutuels que resulten útils per als nouvinguts.

El dossier el tanca un capítol en què l'advocat Levón Grigorián fa una aproximació al soft power, o poder tou, del poble armeni i a la capacitat de la diàspora armènia de fer incidència política i cultural en nombrosos països on resideixen comunitats armènies, destacant-ne la resiliència i l'organització a escala internacional.

Desitgem que aquest treball faciliti a la societat catalana entendre una mica més la complexitat de la comunitat armènia que viu a Catalunya, hereva d'una història duríssima que ha influït en la seva voluntat de conservar una identitat pròpia cimentada en el fet de mantenir vives les seves llengua, religió i memòria. Molts cops, des del treball i audàcia de l'enorme diàspora armènia, que amb més de set milions de membres supera de molt, en nombre, els armenis que romanen al seu territori històric.

MARTA TER SECRETÀRIA DE LA JUNTA DEL CIEMEN

1.

CATALUNYA, UNA DE LES DARRERES TERRES DE DESTINACIÓ D'UNA DIÀSPORA MIL·LENÀRIA

DAVID FORNIÈS

PERIODISTA. COORDINADOR DEL PROJECTE **SOM PART** AL CIEMEN

1. CATALUNYA, UNA DE LES DARRERES TERRES DE DESTINACIÓ D'UNA DIÀSPORA MIL-LENÀRIA

DAVID FORNIÈS

El poble armeni té el seu bressol històric en l'altiplà situat entre l'est de la península d'Anatòlia, el sud de les terres baixes del Caucas i la regió de Mesopotàmia. L'àrea s'estén per més de 300.000 quilòmetres quadrats, amb una elevació mitjana d'entre 1.000 i 2.000 metres, tot i que el seu punt més alt, el mont Ararat, supera els 5.000. La regió, coneguda com a Altiplà Armeni o Terres Altes Armènies, ocupa els territoris que actualment constitueixen Armènia, l'àrea oriental de Turquia, l'àrea nord-occidental de l'Iran i porcions petites de Geòrgia i l'Azerbaidjan, així com la república no reconeguda internacionalment de l'Alt Karabakh, o Artsakh (Galichian 2014, Masih i Krikorian 1999).

En diferents períodes històrics, el poble armeni ha establert estats independents sobre parts d'aquesta vasta regió. Entre els més destacats es poden esmentar el Regne de la Gran Armènia (segles II aC-V dC), el Regne de l'Armènia Bagràtida (segles IX-XI dC), la Primera República d'Armènia (1918-1920) i l'actual República d'Armènia (1991-). És en aquesta regió d'Euràsia que els armenis han desenvolupat la seva cultura i la seva llengua, l'armeni, que constitueix una branca independent dins de la família indoeuropea (Howe *et al* 2022).

Ben aviat, i per motius prou diversos, els armenis van co-

mençar a viure fora d'aquesta regió nuclear. Són notoris, a partir del segle IV dC, els assentaments armenis en regions dels imperis persa i bizantí. Un de les més notables i duradors va ser el de Cilícia, regió situada entre la costa mediterrània sud-oriental de l'actual Turquia i les muntanyes del Taure. A partir del segle VII diverses onades de pobladors armenis s'hi van assentar, primer per a repoblar territoris escassament habitats sota domini bizantí, i més endavant fugint de la conquesta seljúcida d'Armènia. Aquests armenis —nobles, artesans, comerciants, clergues, serfs...— van crear una nova societat de la qual va emergir un estat armeni a la diàspora: el Regne Armeni de Cilícia, que es va prolongar entre els segles XI i XIV. Aquest estat —que va ser multiètnic, car al costat dels armenis dirigents s'hi comptaven musulmans, jueus, grecs i altres europeus— va esdevenir un centre essencial de la cultura armènia i va mantenir una aliança estreta amb els regnes de l'Europa occidental en plena època de les croades. Això va afavorir una influència notable de les cultures francesa i italiana entre aquells armenis, classe dirigent del Regne de Cilícia (Panossian 2006).

La caiguda de Cilícia a mans dels mamelucs (1375) va provocar la sortida d'uns 150.000 armenis cap a noves destinacions

de diàspora, com Xipre, els Balcans o la península Itàlica (seguim a partir d'aquí Toloyan 2005). Part dels armenis van romandre a Cilícia, fins al segle xx. A la Mediterrània oriental, altres onades migratòries armènies, no vinculades amb Cilícia, havien anat configurant altres comunitats de diàspora, com ara al Caire, a Constantinoble (Istanbul) o a Crimea, península des de la qual una part es van traslladar a Polònia a partir del segle xiv i, des d'allà i en segles posteriors, van arribar a terres del futur Imperi austrohongarès. La comunitat armènia de Polònia, rica i formada per mercaders, va finançar l'església armènia a les terres d'origen, un flux econòmic diàspora-pàtria que es manté encara avui des de múltiples geografies.

Les guerres entre otomans i perses al tombant dels segles xvi i xvii van forçar la fugida de noves onades d'armenis des del seu territori històric cap a ciutats otomanes occidentals —com Bursa i Esmirna— o perses. Una de les més notables d'aquestes darreres va ser Nova Julfa —actual barri armeni d'Isfahan—, fundada el 1605 i que va arribar a esdevenir el centre d'una veritable xarxa mundial de comerç durant el segle xvii i part del xviii, amb assentaments armenis en ciutats com Marsella, Londres, Cadis, Venècia, Liorna, Amsterdam, Alep, Calcuta, Goa, Manila i fins i tot Lhasa, al Tibet (Aslanian, 2011). La xarxa comercial i la majoria d'aquestes comunitats van desaparèixer, però Isfahan continua sent en els nostres dies un dels centres principals de la comunitat armènia de l'Iran.

Als segles xvii i xviii, la diàspora armènia europea va jugar un paper destacat en l'estudi de la llengua i la cultura armènies, amb la publicació de diccionaris, gramàtiques i textos sobre religió i li-

teratura, amb places destacades com Venècia, Viena o Trieste.

Durant el segle xviii Rússia anirà emergint com un nou centre destacat de la diàspora armènia, tant en ciutats com Moscou, Sant Petersburg o Àstrakhan com a les estepes meridionals del país. Aquells armenis eren comerciants rics, però també artesans i pagesos. Aquestes comunitats van anar atraient onades d'armenis que marxaven dels imperis otomà i persa. Un dels centres més importants va ser la ciutat de Tbilisi, a Geòrgia, incorporada a l'Imperi rus el 1801 i on va florir una notable comunitat armènia que tenia les seves arrels a l'edat mitjana. De fet, una característica constant del xix va ser que els centres més destacats de la cultura del poble armeni —i de la seva construcció nacional moderna— es van trobar fora de l'Altiplà Armeni, com són els casos de Tbilisi mateix, Istanbul, Esmirna o fins i tot Chennai (Madràs), a l'Índia.

EL DALTAIX DEL GENOCIDI I L'EMIGRACIÓ POSTSOVIÈTICA

El mapa de la diàspora es va reconfigurar profundament després del trauma del genocidi armeni, la massacre planificada d'entre 600.000 i 1,5 milions d'armenis otomans per part del govern dels Joves Turcs durant la Primera Guerra Mundial (Sumy 2015). Es calcula que vora mig milió d'armenis van poder fugir de les matances: la meitat, cap a les terres d'un Imperi rus en descomposició i que incloïa Armènia, i l'altra meitat cap a Grècia i diversos països de l'Orient Pròxim. D'aquests darrers, desenes de milers romandran a Síria, el Líban i Pèrsia, mentre que altres contingents faran cap a diversos països occidentals. Entre 30.000 i 60.000 s'instal·laran a França a la dècada de 1920 i

engruixiran una diàspora que, amb nombres molt menors, ja hi existia des de feia segles (Mouradian i Kunth 2010).

Les conseqüències del genocidi i les fugides de massacres anteriors, com les matances hamidianes a l'Imperi otomà entre 1894-1896, també expliquen l'arribada massiva d'armenis a Amèrica, entre altres destinacions als Estats Units, el Canadà, l'Argentina o l'Uruguai, països on es mantenen vigoroses comunitats armènies.

La darrera gran emigració a crear noves comunitats diaspòriques, o a reforçar-ne de prèviament existents, ha tingut lloc al final de l'època soviètica i sobretot a partir de la independència d'Armènia (1991), que ha vist centenars de milers d'armenis marxar del país, fugint de les penúries econòmiques o del conflicte que enfronta encara avui armenis i azerbaidjanesos. La destinació principal d'aquesta darrera onada migratòria ha estat Rússia, seguida d'altres països de l'antiga URSS, Europa i l'Amèrica del Nord (Gevorkyan, Gevorkyan i Mashuryan, 2008).

És en aquesta onada que cal situar l'emergència de la comunitat armènia a Catalunya. D'acord amb les dades fornides per l'Associació Cultural Armènia de Barcelona, la majoria dels armenis arribats a Catalunya al llarg de les últimes tres dècades han emigrat d'Armènia i altres zones de l'antiga URSS —sobretot Rússia però també l'Azerbaidjan, d'on van ser expulsades algunes famílies— i es comença a generar una certa vida comunitària al nostre país a partir de la primera dècada del segle XXI. Abans, i al llarg del XX, hi va haver un degoteig més aviat individual d'armenis procedents del Pròxim Orient (Iran, Síria, Líban, Turquia...) o de la diàspora americana (Argentina, sobretot),

però sense arribar a conformar una comunitat estructurada en associacions (tant a la Catalunya del Sud com a la del Nord, com veurem en capítols posteriors d'aquest dossier).

Diversos integrants de la comunitat armènia de Catalunya coincideixen a apuntar que aquesta està, encara, en procés de formació. En qualsevol cas, la trobem concentrada a la capital del país, Barcelona (sobretot al districte de Nou Barris), on viuen la meitat dels aproximadament 5.000 armenis catalans. L'altra meitat es reparteix entre diversos municipis, com Santa Coloma de Gramenet, l'Hospitalet de Llobregat, Badalona, Llobret de Mar i Perpinyà.

Els armenis catalans són una petita porció d'allò que autors com Cohen (2008) han anomenat "una diàspora global", localitzada —o potser caldria dir "deslocalitzada"?— als cinc continents. Aproximadament dues terceres parts de les persones que s'identifiquen com a armènies per identitat nacional o per descendència viuen avui fora de les fronteres d'aquest país del Caucas.

—

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ASLANIAN, DAVID SEBOUH. *From the Indian Ocean to the Mediterranean: The Global Trade Networks of Armenian Merchants from New Julfa*. Berkeley/Nova York/Londres, California University Press, 2011.

COHEN, ROBIN. *Global Diasporas. An Introduction*. Londres, Routledge, 2008.

HOWE, G. MELVYN, SUNY, RONALD GRIGOR, MINTS, ALEKSEY ALEKSANDROVICH I DOWSETT, CHARLES JAMES FRANK. "Armenia". *Encyclopedia Britannica*, 2 febrer 2022, [en línia] <https://www.britannica.com/place/Armenia> Consulta: 15 febrer 2022.

GALICHIAN, ROUBEN. *Historic Maps of Armenia The Cartographic Heritage*. Londres, Bennet & Bloom, 2014.

GEVORKYAN, ALEKSANDR; GEVORKYAN, ARKADY; MASHURYAN, KARINE. "Little Job Growth Makes Labor Migration and Remittances the Norm in Post-Soviet Armenia". *Migration Policy Institute*, 17 març 2008, [en línia] <https://www.migrationpolicy.org/article/little-job-growth-makes-labor-migration-and-remittances-norm-post-soviet-armenia> Consulta: 15 febrer 2022.

MASIH, JOSEPH R. I KRİKORIAN, ROBERT O. *Armenia: At The Crossroads*. Amsterdam, Harwood Academic Publishers, 1999.

MOURADIAN, CLAIRE I KUNTH, ANOUCHE. *Les Arméniens en France: du chaos à la reconnaissance*. Tolosa, Éditions de l'Attribut, 2010.

PANOSSIAN, RAZMIK. *The Armenians: from kings and priests to merchants and commissars*, p. 63-66. Londres, Columbia University Press, 2006.

SUMY, RONALD G. "They Can Live in the Desert but Nowhere Else": *A History of the Armenian Genocide*. Princeton/Oxford, Princeton University Press, 2015.

TOLOLYAN, KHACHIG. "Armenian Diaspora", dins Melvin Ember, Carol R. Ember i Ian Skoggard. *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant and Refugee Cultures Around the World*, p. 35-46. Nova York, Springer, 2005

-

2.

QUI CONFORMA LA COMUNITAT ARMÈNIA DE CATALUNYA?

QUERALT CASTILLO CEREZUELA
PERIODISTA

2. QUI CONFORMA LA COMUNITAT ARMÈNIA DE CATALUNYA?

QUERALT CASTILLO CEREZUELA

Vingudes des d'Armènia, sobretot, durant la dècada dels anys noranta, després de la caiguda de la Unió Soviètica, la comunitat armènia a Catalunya ronda avui dia les 5.000 persones, de les quals unes 3.500 viuen a Barcelona capital, 500 a Santa Coloma de Gramenet —el segon nucli amb més població armènia del país després de Barcelona—, a Lloret i altres poblacions com Badalona o Sant Adrià del Besòs, així com fora del territori de la Catalunya administrativa, a la vila de Perpinyà. Es tracta d'una comunitat relativament petita, però molt viva, que manté la llengua i que lluita per conservar unes arrels sovint negades per grans imperis que els han volgut esborrar del mapa. A l'Estat espanyol, la comunitat ronda els 50.000 integrants.

A Catalunya, els armenis s'articulen a partir de tres entitats culturals (l'Associació Cultural Armènia a Barcelona, coneguda com a Casa Armènia, creada el 2006; l'Associació d'Armènia a Catalunya Ararat, creada el 2008, i l'Associació Cultural Hayk de Barcelona) i el Consell de l'Església Apostòlica Armènia de Barcelona. La llengua i la religió són els pilars fonamentals de l'armenitat a la diàspora. Les quatre entitats són les encarregades d'organitzar escoles armènies, trobades, esdeveniments culturals com concerts o xerrades, manifestacions o commemo-

racions, com la del 21 de setembre —dia en què se celebra la proclamació de la independència— o la del 24 d'abril, genocidi del poble armeni, que va tenir lloc el 1915 en mans dels Joves Turcs.

A banda, l'Oficina de l'Alt Comissionat per a Afers de la Diàspora Armènia i el govern armeni mantenen programes perquè la població armènia fora de les fronteres no perdi el contacte amb la terra. Un és el Joves Ambaixadors de la Diàspora, que cada any escull joves armenis i armènies per a donar a conèixer la realitat del país. De fet, no són pocs els esforços que el govern armeni duu a terme perquè una part de la població retorni. El poble armeni té una de les diàspores més grans del món: es calcula que en terres armènies hi viuen uns tres milions de persones. A la diàspora n'hi ha fins a deu. Un bon exemple d'aquesta voluntat del govern és el programa Igorts, que convida els professionals armenis de la diàspora a treballar a les institucions estatals del país. El programa cobreix el bitllet d'avió d'anada i tornada, l'allotjament i una quota mensual per a despeses de manutenció.

En Sarkis Hakobyan, president de l'Associació d'Armènia a Catalunya Ararat, explica que "també s'està creant una Oficina de la Integració, que depèn de l'Alt Comissionat i que treballa per a facilitar la burocràcia d'aquelles persones que vulguin tor-

nar a Armènia, però que mai l'hagin visitada". Les facilitats que intenta posar el govern per al retorn contrasten amb algunes dades: dels països de l'antiga Unió Soviètica, els armenis són els que lideren les ganes d'emigrar, segons explica Xavier Moret en el seu llibre *La memoria del Ararat* (Península, 2015) Aquesta situació es deu a la crisi econòmica permanent, la falta de recursos naturals, una corrupció estesa i la inestabilitat política.

No obstant això, el que resulta curiós de tot plegat és com els armenis i les armènies utilitzen, de vegades, el verb *tornar* per a parlar d'un lloc que no han trepitjat mai. I aquesta és, precisament, una de les característiques d'aquesta comunitat polifònica i heterogènia, però amb quelcom en comú: un sentit d'arrelament profund i pur.

24 D'ABRIL, UN DIA QUE NO S'OBLIDA

Són les 12 del migdia i la gent arriba amb comptagotes. Alguns turistes curiosos s'aturen per veure què passa, però de seguida marxen. És 24 d'abril d'un any qualsevol, dia en què es commemora, arreu del món, el genocidi del poble armeni. A Barcelona, l'acte té lloc al *khachkar* de Montjuïc, davant de l'Estadi Olímpic. *Khach* significa "creu" en armeni, i *kar*, "pedra". Creu de pedra. Hi ha representades escenes de la Bíblia. El de Barcelona, inaugurat el 2009, simbolitza l'amistat entre Catalunya i Armènia. Fins al 2022, només els parlaments català, balear, navarrès i basc han reconegut que els fets que van tenir lloc des del 1915 fins al 1921 han de ser considerats un genocidi, d'acord amb la Convenció de les Nacions Unides per a la Prevenció i el Càstig del Crim de Genocidi.

L'Albert i la Tughui tenen 32 anys i són armenis. Van arribar a Barcelona amb l'objectiu d'estudiar un màster en Administració d'Empreses en una escola de negocis. Expliquen que es van posar en contacte amb gent de la comunitat armènia de Catalunya abans de venir i narren la importància per a tots i totes les armènies de no oblidar un dia crucial en la història del país: "És important recordar i commemorar-lo [el genocidi] perquè forma part, no només de la nostra història, sinó de la història mundial. No es tracta d'un fenomen, sinó d'un fet històric que es pot tornar a repetir si no se'n coneixen els detalls", explica l'Albert.

A pocs metres es troba en Martín, un noi argentinoarmeni, nascut a Buenos Aires i de vacances a Barcelona. Tampoc s'ha volgut perdre l'efemèride. Assegura que la gran majoria d'armenis, es trobin on es trobin del món, assisteixen a les commemoracions. "Tots els 24 d'abril es fa quelcom a tot arreu, perquè els armenis estem pertot. Jo vaig contactar amb un noi i em va passar el *flyer* de la missa d'ahir i de l'acte d'avui. Si no, actualment, a través de les xarxes socials és fàcil trobar-ho". La missa a la qual fa referència en Martín és la que se celebra el dia anterior al genocidi.

A aquesta missa també hi assisteixen en Gevorg Sargsyan (66) i l'Artak (56), que fa vint anys que viuen a Catalunya, a Santa Coloma de Gramenet i a Santa Perpètua de Mogoda, respectivament. Nascut un a Erevan i l'altre als afores, van arribar durant la dècada dels noranta per raons econòmiques, després del desmembrament de la Unió Soviètica. Mai han tornat al seu país. Deixen clara una cosa: no han escapat d'Armè-

nia, però "tothom té dret a viure". Ambdós parlen de l'armenitat com quelcom que entra "com entra la llet materna" en un nounat. "L'armenitat es porta a l'esperit. A mi no m'agraden els enfrontaments, però les generacions futures han d'aprendre dels errors del passat", explica en Gevorg. L'Artak es mostra una mica més bel·ligerant: "No només volem la pau, volem un reconeixement. La meitat de Turquia és Armènia, però Erdogan és autoritari i mai ho reconeixerà. Quan em pregunten on és Armènia, assenyalo Turquia. És allà". Confessa que no coneix gairebé ningú present a la commemoració del genocidi, però no li fa res. "Soc armeni i amb això n'hi ha prou. Tots som aquí per la mateixa causa. Si ets armeni, visquis on visquis, saps on estan els *khachkars*, on hi ha la comunitat. És molt important trobar-se el 24 d'abril i aquí hi vindrà tothom, tard o d'hora. No en deixarem de parlar fins que els turcs i el món reconegui el genocidi armeni, com es va reconèixer l'Holocaust jueu".

Són passades les 12 i es fa el silenci. En Hayk, de nou anys, comença a recitar un poema en armeni davant el *khachkar*. Els pares, a primera fila, s'emocionen, així com altres persones presents en l'acte. El nen porta una bandera armènia lligada al coll a manera de capa i un pin de l'acte de commemoració que es va fer el 2015, quan es va recordar el centenari del genocidi. Recita el poema amb passió i de memòria. Quan acaba, tothom aplaudeix fervorosament i, en lloc de marxar, se saluden entre ells i formen petits grups de conversa. A en Hayk el felicita tothom. Ho ha fet realment bé, i es nota que hi ha posat el cor. És un d'aquests nens que porta l'armenitat apegada a la medulla. Nascut a Barcelona, és molt conscient d'on procedeix la seva

família i quina és la història de la seva terra. Parla amb emoció, tot i la seva edat: "Intento explicar als companys de classe què va passar, però no tots hi estan interessats", diu amb un fil de veu. Hi és enganxada la Larisa, la seva mare, que reforça la tesi de l'infant: "Armènia és un país petit, no tenim petroli ni altres recursos, per això el món no ens escolta".

La Larisa i la seva família, que fa deu anys que viuen a Barcelona, viatgen cada estiu a Armènia. En Hayk explica que quan l'avió aterra, se sent trist i plora, però que també se sent content. "Vull que els meus fills estiguin en contacte amb les seves arrels i que parlin un armeni perfecte, que coneguin la nostra història trista, però també la nostra riquesa. No tot són tristeses, a Armènia. Som el primer país que va adoptar el cristianisme com a religió oficial, som molts arreu del món i jo faré tot el que estigui en les meves mans perquè els meus fills mantinguin la seva identitat". A ells, els ha explicat que si no treballen la seva armenitat, no seran ni armenis, ni catalans, ni espanyols. "Tu primer t'has de sentir armeni, i després has de respectar els costums i la vida aquí, però les teves arrels ja saps quines són", diu dirigint-se a en Hayk. Cada estiu, la resta de la família, que viu a Rússia, també viatja Armènia, on es troben tots. El seu amor per Armènia no fa que no s'estimi Catalunya, ans al contrari: "L'adaptació aquí va anar molt bé i els catalans i catalanes són gent amable i oberta. Estem bé, aquí". Quan torna, s'emporta molts productes armenis que no es troben aquí per a cuinar menjar armeni, el preferit dels seus fills. "Per la boca també se senten el sabor i les olors d'Armènia", conclou amb un somriure.

EDUCAR EN LA MEMÒRIA

Hi ha quelcom que comparteixen gairebé tots els infants de la diàspora armènia: es consideren armenis abans que catalans o espanyols. No només això, sinó que la gran majoria coneixen els detalls de la història del seu poble. Saben què va passar el 1915, però també entre el 1988 i el 1994, durant la primera guerra armenoàzeri i el conflicte més recent amb l'Azerbaidjan, el 2020. "Cap família no està exempta del que va passar durant el genocidi. Entenc que a les noves generacions no els importi tant, que no els interpel·li. Potser un no ho sent com a propi, però cal transmetre-ho: amb la paraula i amb els costums i mitjançant la riquesa cultural. La nostra herència és molt bonica", explica en Martín, el noi armenoargentí que passa uns dies de vacances a Barcelona.

En Gevorg insisteix en la idea que cada família educa els fills i les filles a la seva manera i deixa clar que a les famílies armènies no es parla del genocidi a totes hores. En el seu cas, no ha volgut mai que els seus fills fossin nacionalistes, però que sí que els ha educat perquè lluitin per la veritat.

Nascuda a Sibèria i amb passaport rus, però de pare i mare armenis, la Margarita Badoyan va arribar a Santa Coloma de Gramenet quan tenia tres anys. Graduada en Història de l'Art, la jove explica que no hi ha una manera concreta d'abordar el genocidi, sinó que "simplement, un dia lligues caps". És una de les moltes nenes educades a l'escola catalana i a l'escola armènia. "Parles armeni a casa, i a les escoles aprens l'alfabet; també les cançons tradicionals. Totes tenen algun fragment en el qual es fa referència al genocidi. Després veus alguna pel·lícula i amb 12 anys o abans ja has entès què va passar". A les escoles armè-

nies, a les quals s'assisteix dissabte i diumenge, els nens i nenes no només aprenen a llegir i escriure, sinó també història, història de les religions, art o geografia. I és precisament en aquesta última matèria on la canalla s'adona del territori perdut.

La Margarita va visitar Armènia per primer cop quan tenia 12 anys. Ho va fer amb la família. La segona vegada que hi va tornar, en tenia 16; i ho va fer de la mà del programa governamental Ari Tun, que en armeni vol dir "Vine a Casa". S'ofereix als joves de la diàspora dels 16 anys als 22 i consisteix a passar dues setmanes a Armènia, ja sigui amb la mateixa família que hi viu o en cases d'acollida, per conèixer millor la terra que no els ha vist néixer, però que els reclama. "Es fan sortides cada dues setmanes durant el juny, juliol i agost i s'ajunten joves d'arreu del món. Només s'hi pot participar un cop. Al matí es fan classes i a la tarda et porten amb autobusos als llocs més emblemàtics del país. Els últims quatre dies es fa una acampada", explica. D'aquesta trobada, la Margarita va fer amics que encara conserva.

Hi ha qui, tanmateix, no té clar si la manera com s'explica la història armènia és necessària o més aviat contraproductiva. És el cas de la Mel Margaryan, de 29 anys i instal·lada a Barcelona des del 2018, quan va arribar per a estudiar un màster en Estudis Europeus, Antropologia Social i Cultural a la Universitat Autònoma de Barcelona. Ara fa el doctorat. Sense embuts explica que encara no té clar si és bo o dolent que als infants se'ls expliqui la història crua, però que "en els països de la regió caucàsica, que viuen conflictes des de fa segles, els nens i nenes creixen amb aquestes històries. Se'ns explica d'ençà que som nadons, amb les cançons de bressol. La majoria tenen lletres

que fan referència a la memòria i a la guerra". La Mel diu que les invasions i el genocidi, així com les dues guerres amb l'Azerbaidjan, no només s'expliquen en els llibres, sinó que bona part de l'educació dels menuts gira al voltant d'això. "D'una banda, està bé perquè fa que no oblidem, però per una altra, continua generant odi. A l'Azerbaidjan fan exactament el mateix. Creixem pensant que no tenim veïns, sinó enemics".

MANTENIR LES TRADICIONS VIVES I ROMANDRE UNITS

Per a la comunitat armènia de Catalunya, però també en l'àmbit internacional, lluitar per mantenir la llengua i els costums fora del país no és una opció, sinó quelcom obligatori, en la majoria de casos. Si bé la diàspora armènia és gran i diversa, la gran majoria de persones amb qui hem parlat per a aquest dossier destaquen la importància de mantenir les tradicions.

Aquesta tasca es du a terme a partir de dues institucions: la família i les associacions armènies que, espargides pel territori i a través de trobades i les escoles armènies, inculquen el valor dels costums en els més joves, ja nascuts al país d'acollida. En Martín va una mica més enllà: "S'ha de mantenir l'idioma a casa, cuinar i consumir productes armenis, participar activament dels esdeveniments de la comunitat, fer amistat amb els seus membres i intentar casar-nos entre nosaltres per tal de tenir descendència armènia".

Si bé es tracta d'una comunitat unida i perseverant, també hi ha persones que pensen diferent i decideixen fer una vida més apartada de la comunitat. És el cas de la Mel, qui gairebé no té contacte amb els armenis i les armènies residents a Ca-

talunya. "No he fet contactes amb la comunitat armènia, perquè abans havia estat en altres llocs i tampoc no n'havia fet. Quan vaig arribar aquí sí que és cert que vaig estar treballant al supermercat armeni del carrer Garcilaso, a Barcelona, però no va ser gaire temps". La raó per no mantenir el contacte és que "es tracta d'una comunitat molt de famílies", i ella no hi troba punts en comú. D'ençà que va arribar, el 2018, només ha participat en dos esdeveniments: la *flashmob* de dansa armènia que es va fer al parc del Clot i a les manifestacions contra la guerra del Karabakh.

Com a persona que ha viscut gairebé tota la vida a Erevan, la Mel considera que la comunitat armènia de la diàspora manté les tradicions, però d'una manera un pèl artificial i que hi ha gent que no fa gaires esforços per a integrar-se. "Moltes persones ni tan sols fan l'esforç de parlar espanyol i només es relacionen amb armenis. Són tancats. Ho vaig veure quan treballava al supermercat: hi ha gent que només compra en aquesta botiga, on no hi ha de tot i tot és més limitat i més car". Reconeix que cuina menjar armeni només en ocasions especials: per Pasqua i Nadal, i que de vegades, si troba a faltar la seva terra, escolta música armènia. No es mira la tele armènia, però.

En Sedak Petrosyan és un dels rostres més populars de la diàspora armènia a Catalunya. El seu bon talent, la seva diplomàcia i la seva capacitat per explicar-se amb claredat no deixen indiferents. El seu pare va ser una de les persones que va col·locar el *khachkar* de Montjuïc el 2009. Va néixer a Moscou durant els anys noranta. La inestabilitat econòmica i política del país després del desmembrament de l'URSS va obligar els seus pa-

res a venir a Catalunya a la cerca d'una vida millor. Ell tenia set anys. Té clar que només la unió del poble armeni tant a dins de les fronteres nacionals com a fora i els esforços conjunts portaran fruits: "Els pobles castigats són els que s'uneixen. Catalunya, malauradament, també ha estat i està sent castigada; per això el poble armeni i el català coexisteixen bé i treballen plegats. Hi ha un passat que, salvant les distàncies, manté punts de connexió. Altres pobles que no han estat castigats no poden arribar a entendre-ho". El jove, que dirigeix diferents empreses, és bon coneixedor de la història de Catalunya. Parla del 1714, de la importància de lluitar per la llengua catalana o de l'1 d'octubre del 2017. "El que m'entristeix d'alguns catalans i catalanes és que, coneixent la història d'Armènia, no la reconeixin". La seva aposta pels resultats és clara, i assegura que plorant i cridant no s'aconsegueix gaire, només en el terreny simbòlic. En aquest sentit, dirigeix la vista cap a l'Azerbaidjan, però no de la manera que ho fan altres armenis entrevistats: "La diàspora àzeri és en nombre similar a la nostra, tanmateix actua de diferent manera. Recordes l'eslògan de l'Atlètic de Madrid? 'Azerbaijan, Land of Fire'. Ho portaven escrit a les samarretes perquè n'eren patrocinadors. Nosaltres podríem emprendre accions com aquestes per a la difusió del nostre missatge". Per a això, explica el jove armeni, primer cal una "integració plena" amb el país d'acollida. Quelcom que ell, així com els diferents joves entrevistats per a aquest dossier, han assolit amb excel·lència.

En aquest procés d'adaptació a la cultura catalana, tots han hagut d'explicar en diferents contextos d'on venien. De vegades, donar a conèixer aquestes arrels pot resultar dolorós, o

si més no, poc senzill. Fer entendre als altres la mateixa identitat, donar a conèixer la teva terra i buscar empatia pot ser frustrant. "Sempre em va sorprendre que fins i tot alguns professors i professores d'història de l'institut em miressin com si fos un extraterrestre quan jo detallava fets del genocidi armeni. Quan estudiàvem la Primera Guerra Mundial, sempre tenia esperances que es mencionés, però mai va passar. Es parlava de l'Imperi otomà, però Armènia no apareixia enlloc", explica en Sedak. Va pensar que era ignorància o desinterès, tanmateix amb el temps es va adonar que quan no hi ha interessos polítics o econòmics, les coses no s'expliquen. Encara s'entristeix quan la gent li pregunta on és Armènia. Ell continua explicant d'on ve la seva família. "Els amics em diuen que soc un pesat", reconeix.

LA GUERRA DE 2020, PUNT D'INFLEXIÓ

Un dels moments més dolorosos de la història recent d'Armènia va ser la guerra que va esclatar el 2020 a l'Alt Karabakh i que va durar del 27 de setembre al 10 de novembre. L'impacte mediàtic va ser petit. La comunitat armènia la va viure amb especial patiment, tant els més grans com els més menuts. En el cas d'en Hayk (9 anys), ho recorda de manera molt trista: "Durant els dies que va durar la guerra, pintava cada dia banderes armènies. Sortia de l'escola amb elles a les mans i les ensenyava. Me les quedava. Alguns dies plorava. Els vaig intentar explicar als meus companys què estava passant, però els professors em deien que era un tema complicat d'entendre per a un nen". La seva mare, la Larisa, recorda com va ser de dolorós: "Aquí hi ha gent que encara no ho vol entendre. Ens diuen que no podem viure en

el passat, però per a nosaltres el passat també és el present. El meu avi va anar a la guerra i no en va tornar, el meu pare també hi va anar i ara el meu fill veu com cosins seus hi van. Com volen que ho oblidem?”.

“Va ser molt dur, tant pels que estàvem a fora com pels que estaven al país”. Qui parla és la Mel. Fins a la segona guerra de l'Artsakh, sempre va estar convençuda que el poble armeni era el culpable de no saber fer arribar bé la informació als mitjans internacionals. El 2020 es va adonar que no era així, i que la poca presència als mitjans de la guerra tenia a veure amb els interessos econòmics d'Espanya a Turquia, així com amb altres temes geopolítics globals. “A més, la comunitat internacional continua sense veure'ns com un país independent, no ens consideren importants. Penso que a causa de la gran diàspora que tenim, no hem sabut generar unitat”.

La Margarita reconeix que durant aquests dies sí que va fer molta campanya a les seves xarxes socials. Tenia amics i familiars que van haver de desplaçar-se al front. Alguns els havia conegut el 2016, quan va participar del programa d'intercanvi. “Molta gent es pregunta quin és el sentit del servei militar. El 2020 ho vam veure: cal estar preparats. I que quedi clara una cosa: no lluites per la teva pàtria, lluites per la teva família i a amics, per allò que has construït tu mateix”.

LA GUERRA D'UCRAÏNA

Ara, a la comunitat armènia li toca viure, de manera indirecta, una altra guerra. Preguntats per la invasió de Rússia a Ucraïna, molts armenis i armènies responen amb duresa: els disgusta la

guerra i demanen la pau, però no poden deixar de pensar en el ressò que ha tingut aquesta guerra als mitjans de comunicació en comparació amb el que va tenir la guerra al Karabakh.

“Per a nosaltres aquesta guerra és negativa, perquè sempre que hi ha moviment en una regió, s'aprofita per avançar en una altra. *A río revuelto, ganancia de pescadores*”, diu en Martín, el noi argentí que passa uns dies a Barcelona. I afegeix: “A l'Artsakh continuen les matances, i a la frontera cada nit hi ha baixes”. El jove argentí només ha estat un cop a Armènia, fent un voluntariat, però està preparant un viatge pròximament.

La Margarita i en Sarkis tenen la mateixa opinió i viuen amb escepticisme la involucració d'algunes persones del seu voltant amb la guerra a Ucraïna. “Al Karabakh es va utilitzar armament no permès i en nombres relatius, les baixes van ser similars a les d'ara. La nostra guerra va ser igual de dolenta que l'actual. Moltes persones van haver de fugir i encara no han pogut tornar”, diu en Sarkis. La Margarita, per la seva part, està vivint el conflicte entre Rússia i Ucraïna amb incredulitat, a causa del seu passaport rus. “El dia que va esclatar la guerra, molta gent em va trucar per saber com estava. Joestic bé, i la família que em queda a Rússia, també; però em resulta curiós com un passaport que fins fa quatre dies era ideal per a fer coses, de sobte no el volen enlloc”. Ella es mostra molt crítica amb la cobertura que se n'està fent als mitjans, sobretot amb el tancament de Russia Today i Sputnik, mitjans de comunicació afins a Moscou. “Si això ens hagués passat amb altres mitjans, ens hauria ginyolat. Jo consumia aquests mitjans, i ja sé quin perfil ideològic tenen, com també ho sé de la CNN o de la BBC. I què? També

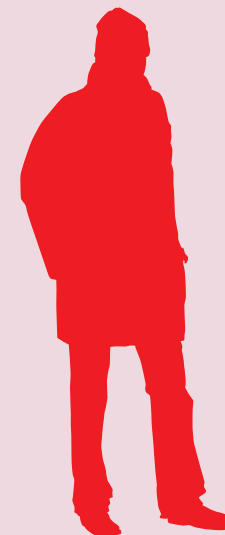
em grinyola la campanya de boicot a productes russos. Penseu que afectarà Putin i els seus magnats?". Es mostra bel·ligerant, i molt crítica amb la imatge que ens arriba de Turquia: "De qui us penseu que és hereva, Turquia?".

Les persones que apareixen en aquest capítol tenen molts trets en comú, i algunes diferències, car la comunitat armènia, com totes les del món, no és homogènia. Comparteixen, però, el desig de reconeixement i pau. "Només demanant perdó és possible la reconciliació", diu en Sarkis, qui aposta de manera ferma per la pau, que passa, també, pel reconeixement de l'Alt Karabakh en l'àmbit internacional. "Actualment, és una república independent de facto, però no reconeguda per cap estat sobirà. Perquè hi hagi pau, s'ha de reconèixer i signar els acords de pau. Reconèixer el seu dret a existir i el dret dels armenis i les armènies de viure en els territoris històrics i nacionals". Tots coincideixen, no obstant això, que l'actitud nacionalista de l'actual govern d'Erdogan i la postura de l'Azerbaidjan no posen fàcils les coses i que de moment, no hi ha reconciliació a la vista.

3.

LA CULTURA, EINA INDISPENSABLE PER A LA PRESERVACIÓ DE LA IDENTITAT ARMÈNIA

QUERALT CASTILLO CEREZUELA
PERIODISTA

3. LA CULTURA, EINA INDISPENSABLE PER A LA PRESERVACIÓ DE LA IDENTITAT ARMÈNIA

QUERALT CASTILLO CEREZUELA

Quan la teva terra ha estat constantment amenaçada o sota el control dels altres; quan hi ha hagut un extermini i guerres per a annexionar territoris, aferrar-se a les arrels, les tradicions i la cultura és una altra manera de lluitar. És el cas del poble armeni: preservar la cultura no és una opció, i les comunitats armènies a la diàspora ho saben bé; és, de fet, una altra manera de lluitar per les arrels, la memòria i la identitat. I és precisament això el que fa una part important de la comunitat armènia de la diàspora.

“NO ÉS NACIONALISME”

“Armènia no és només el genocidi i quan se’ns dona la possibilitat, parlem d’art i literatura, de música, de gastronomia, etc. És veritat que el genocidi va marcar un abans i un després i no es pot deslligar de la nostra història”. Qui parla és Luiza Gregoryan, armènia instal·lada a Madrid, periodista i fotògrafa. Per ella, la cultura a la diàspora es conserva parlant la llengua, veient la tele armènia, menjant cuina del país, escoltant la música o celebrant les festes.

La Luiza va arribar a Barcelona amb set anys, però als dotze, es va traslladar a Madrid. Ara en té 26. Com altres in-

fants armenis, també anava a l’escola armènia de Barcelona el diumenge per a no oblidar les seves arrels. En aquell moment, les opcions eren tan limitades com que només existia una escola armènia. “No tenia ni nom! Era l’única que teníem i tothom la coneixia com ‘l’escola armènia’”, explica.

Per a la periodista, l’arribada a Catalunya no va ser fàcil. “Vaig passar de ser una nena extravertida a una de totalment introvertida. El primer any a l’escola va ser terrible. No parlava la llengua i em va costar molt adaptar-me. Volia tornar a Armènia com fos”, reconeix. Poc a poc, a l’escola va anar fent amics i amigues catalans, però on realment va trobar la seva segona família va ser a l’escola armènia a la qual assistia el diumenge. “Els amics que vaig fer allà continuen sent germans i germanes per a mi. Vam començar a celebrar els aniversaris plegats, el Nadal, a fer excursions... També fèiem classes de ball armeni el dissabte. Érem dotze”. Encara mantenen el contacte i la Luiza assegura que viatja sovint a Barcelona per a retrobar-s’hi. “Era com viure a Armènia, però estant a Barcelona”. Vol destacar un nom d’aquella època: Gayane Asilbekyan, la persona que coordinava l’escola armènia i que organitzava totes les activitats. “Gràcies a ella es va fer tot això. Jo estava molt contenta a Bar-

celona i quan, als 12 anys, vaig haver de marxar a Madrid, va ser dramàtic”.

“L’escola armènia és un dels motius pels quals vaig continuar vinculada a l’armenitat; però no n’hi ha prou. Quan creixes, falten referents; no perquè no n’hi hagi, sinó perquè són poc visibles”. Certament, Armènia també és el cantant Charles Aznavour, Tigrán Petrosián, jugador d’escacs i campió mundial del 1963 fins al 1969, el tenista David Nalbandian, el poeta Hovhannès Tumanian, el director de cinema Henri Verneuil, el violinista Ara Malikian o l’escriptor William Saroyan.

El març del 2017, a Madrid, la Luiza, juntament amb amigues seves armènies, van decidir de demanar un lloc a l’ambaixada per a fer classe als infants de la diàspora, “tal com havien fet les nostres mares”. També van demanar llibres de text i altres materials al Ministeri de la Diàspora Armènia. “Vam organitzar la canalla en tres grups: els més petits, que gairebé no parlaven la llengua —molts d’ells fills de matrimonis mixtos—, una classe de nens i nenes de 7 a 11 anys que parlaven perfectament la llengua; i la classe dels més grans”. L’escola va haver de tancar a causa de la pandèmia ocasionada pel coronavirus; i no ha reobert les portes. “Algunes voluntàries van marxar de Madrid i encara no l’hem recuperada, però segur que en el futur ho podem tornar a fer”.

Actualment, la Luiza forma part de la Unió General Armènia de Beneficència (UGAB), l’organització de comunitat armènia internacional més gran del món, sense ànim de lucre i creada el 1906. Actualment, té la seu a Nova York. “Sempre em veig en la necessitat d’aportar quelcom. Ara estem organitzant un

curs de periodisme de guerra per a periodistes armenis”. Aquest curs ja es va dur a terme l’any passat. Es tracta d’una formació perquè els periodistes locals puguin fer arribar la informació als mitjans internacionals en cas de conflicte. “Sempre hem estat a punt de ser arrasats; quan això passa, et refugies en la cultura. Molta gent ho confon amb nacionalisme; i no, no ho és, però quan estàs en perill constant, no et queda altra cosa que agafar-te a les arrels”, conclou.

ESGLÉSIA ARMÈNIA: ARRELS I PRESERVACIÓ

Si hi ha un pilar de la cultura i la identitat armènia aquest és l’Església Apostòlica Armènia. Aquest va ser el primer país a adoptar el cristianisme com a religió oficial, l’any 301. Armènia és la nació cristiana més antiga del món.

Pel que fa a l’organització interna, l’Església Apostòlica Armènia es divideix en quatre centres jurisdiccionals: el patriarcat de Jerusalem (a Israel), el de Constantinoble (a Turquia), el de Sis (al Líban) i el d’Echmiadzin (a Armènia). És en aquest últim, a 20 quilòmetres d’Erevan, on es troba el *catolicós*, qui té jurisdicció sobre tots els armenis que habiten l’antic territori de la Unió Soviètica, i sobre gairebé tots els de la diàspora. Des del 1999, el *catolicós* d’Echmiadzin és Karekin II.

Un any important que cal recordar és el 451, quan es va celebrar el Concili de Calcedònia. Va ser llavors quan el monofisisme va ser rebutjat pel corrent majoritari del cristianisme i es va produir l’escissió. Els armenis catòlics van començar a aparèixer al segle xv, quan els missioners van trepitjar terres armènies. Actualment, es calcula que hi ha 150.000 armenis catòlics

al món i 150.000 armenis protestants.

Una de les moltes diferències amb l'Església catòlica és que, pels armenis, el sacerdot no és el representant de Déu davant el poble, sinó que és el representant dels feligresos davant Déu. És aquest un dels motius pels quals el mossèn fa la missa de cara a l'altar. Una altra de les diferències és que el naixement de Jesús se celebra el 6 de gener.

L'arximandrita Shnork va arribar a la península ibèrica el 2013. "Entre l'Església Apostòlica Armènia i l'Església catòlica hi ha molta amistat i cada any el Vaticà atorga beques perquè els nostres sacerdots puguin estudiar en universitats catòliques d'arreu del món". Així és com ell va arribar a Madrid. El 2017 va ser nomenat vicari general per a l'Església Apostòlica Armènia d'Espanya i Portugal. "Visc a Madrid, però viatjo regularment per fer misses i conferències", explica. A Catalunya ve un cop al mes, aproximadament; i fa missa al Santuari de Santa Maria de Montserrat de Pedralbes. "Normalment vinc a Barcelona, però un parell o tres de cops a l'any visito Lloret de Mar, on hi ha una petita comunitat armènia". Assegura que, per falta de temps, no té contacte amb altres entitats religioses catalanes, ja que quan ve a Barcelona, se'n va el mateix dia.

Per ell, i per les persones d'aquestes pàgines, l'armenitat no és possible sense el reconeixement de l'Església. Tots coincideixen en el fet que si no fos per aquesta institució, Armènia hauria estat esborrada. "Tot el que defineix la nostra identitat passa per l'Església. El nostre alfabet va ser creat per un clergue; els manuscrits els va conservar l'Església i les parròquies sempre han estat punt de trobada i protecció", diu l'arximandrita

Shnork. És indiscutible que l'Església ha estat fonamental per al poble armeni i que el vincle entre la població i aquesta institució resulta aparentment indestructible. Aviat s'inaugurarà la primera església armènia a Espanya, a Benalmádena (Màlaga).

La Margarita Badoyan, que va arribar a Santa Coloma de Gramenet quan tenia tres anys procedent de Sibèria, també està d'acord amb la tesi que apunta que l'Església Apostòlica Armènia és un dels fonaments de l'armenitat. "Més que un acte religiós, pels armenis, anar a l'església és una acte cultural. Al llarg de la nostra història, la institució eclesiàstica ha estat molt més important que la institució política", explica. Diu que al seu país, ser d'esquerres o dretes és indiferent, "salvant algunes distàncies", i assegura que és impossible deslligar l'Església de la societat. "Armènia és el que és per l'Església. Estem envoltats de països musulmans i sempre hem viscut en tensió". La jove, que habitualment no va a missa, reconeix l'emoció que l'envaeix quan entra en una església armènia. "M'emocio perquè són espais imponents i mai han estat dedicats només a la litúrgia", conclou.

A més del poder aglutinador, a l'Església armènia se li ha de reconèixer una labor molt important de conservació de manuscrits i custòdia de documentació. Només cal visitar el museu-arxiu del Matenadaran, a Erevan, per a fer-se'n una idea: s'hi conserven milers de manuscrits originals relacionats amb la història del país. És la biblioteca de manuscrits més gran i més antiga del món. També Sant Llätzer dels Armenis, a Venècia, és una bona mostra d'aquest afany de preservació cultural que ha tingut l'Església.

QUIN ÉS EL SABOR D'ARMÈNIA?

Trobar el sabor de casa a 5.000 quilòmetres de distància no és fàcil, però tampoc impossible. Al carrer Garcilaso, a Barcelona, hi ha El Gust d'Armènia. Allà, la Jenyk Saroyan ens explica què hi podem trobar, com es cuina i fins i tot ensenya l'obrador de *lavash* —pa típic d'Armènia— del local, on dues persones preparen pa fresc del dia i pastissos. Fa any i mig que treballa a la botiga i en fa quinze que va arribar a Barcelona.

A El Gust d'Armènia hi ha productes armenis, però també de russos, georgians, uzbeks o romanesos. *Pel-mini* (raviolis farcits de carn de vedella o de porc), *aveluk* (herba armènia que es bull i es cuina amb sofregit), cerveses Ararat, Kilikia o Kotayk, xarop de granada, *kievskie* (hamburgueses de pollastre picat i arrebossat, farcit de mantega), *blin-shik* de carn de vedella, polenta, *khash* (sopa de carn de vedella), confitats, *pasturma* (embotits) formatges armenis (més salats que els catalans), peix fumat, caviar, carn en llauna, cafè Royal Armenia (una de les marques més famoses), suflés, *dolma* preparat, *halma* (torrons), xocolata, bombons, espècies, aperitius, delícies de Bulgària, melmelada d'albercoc (fruita emblema, juntament amb la granada)... Tots els productes arriben per França o Alemanya, no directament d'Armènia. També s'hi pot trobar vaixel·la típica del país, plats de ceràmica per al *hash*, diferents tipus de conyac —la beguda emblema del país—, vins, un gran assortit d'ampolles de vodka, petits records com clauers amb forma de granada o un forn elèctric per a rostir carn. "Tenim tota mena de clients. Evidentment, venen molts armenis, però també catalans que volen tastar coses noves, russos, georgians...", diu la Jenyk.

A Catalunya trobem diferents restaurants que ofereixen plats armenis, com són el Sofía & Natalí, a Mollet; el Nyam Nyam, a Torredembarra, i el Pandok a Badalona. De fet, és prou comú que les persones de les diàspores engeguin negocis per a donar a conèixer la seva cultura i les seves arrels i d'aquesta activitat en facin una manera de guanyar-se la vida. A la península Ibèrica hi ha més exemples de restauració armènia. Un d'ells va ser el Sayat Nova, que ja no funciona. Aquest restaurant armeni de Madrid el va posar en marxa el pare del popular actor i exboxejador d'origen armeni Hovik Keuchkerian. De mare navarresa i pare armeni, la família va arribar procedent del Líban durant els setanta. Eren sastres, però van arribar a Madrid sense res; la guerra libanesa (1975-1990) ho va arrasar tot. "Després d'un temps d'haver arribat, el meu pare va obrir el restaurant Sayat Nova, on es cuinava menjar armeni. Es va convertir en un cuiner magnífic", explica en Hovik. "A casa, la gastronomia armènia i l'espanyola es fonien cada dos per tres; això sí, el diumenge era dia de *khorovats*, barbacoa armènia". En Hovik va trepitjar Armènia per primer quan tenia 48 anys, quan hi va anar per a gravar una pel·lícula. "Vaig voler fer-la per la memòria del pare", diu l'actor. El restaurant, que ja no existeix, va gaudir de gran popularitat.

LES TRADUCCIONS, UNA EINA INDISPENSABLE

La Hasmik va començar a estudiar espanyol a la secundària. Li va agradar molt i va decidir estudiar Filologia i un màster en Llengua i Literatura Espanyola. Parla un català perfecte i n'explica el motiu: "Vaig començar a fer classes de català en línia

perquè notava que em fallava la memòria, i aprendre una altra llengua sempre és bo. Gaudia molt i em vaig preguntar: per què l'aprenc si no el puc parlar amb ningú?". És així com va arribar a Barcelona: per a estudiar un doctorat en Traducció Literària. La seva investigació, que alterna amb encàrrecs de traducció, se centra en les traduccions que s'han fet al català de les obres de Txèkhov.

Els dos encàrrecs dels quals se sent més orgullosa són la traducció de *Platero y yo*, de Juan Ramón Jiménez; i la traducció, per primer cop a l'armeni, d'*El meu poble*, de Salvador Espriu. Aquest text és el poema preferit de la Hasmik en català i la traducció s'ha publicat en una revista digital. Quan se li pregunta per quin text hauria de ser immediatament traduït per a donar a conèixer la cultura armènia, ho té clar: el poema èpic *David de Sasun*, de Hovhannès Tumanian (perquè "és com *El Cid*, el personatge èpic d'Armènia") i els poemes de Yeghishe Charents, alguns ja traduïts a l'espanyol per Mary Sukiasyan. "Charents va tenir, com Lorca, un destí tràgic: el van matar durant la Gran Purga, el 1937". És un dels principals poetes del segle xx.

La Hasmik confia en el fet que l'intercanvi entre la cultura catalana i armènia creixerà; només calen més esforços institucionals. La doctoranda i traductora aposta per organitzar bons programes d'intercanvi: "Han estat anys difícils per a la distribució de la cultura armènia, però ara és un bon moment per començar a repensar-ho". Durant la conversa, menciona el projecte de traducció del poeta Sayat Nova de Maria Ohannesian; parla de Daniel Varujan, dels contes de Hovhannès Tumanian, de l'*Antologia de Literatura Armènia* d'Ani Khachatryan, d'*Un*

idioma també es un incendio, que és en una antologia de poemes moderns i, finalment, d'una de les figures cabdals de la literatura armènia, William Saroyan, qui, malgrat haver escrit en anglès, sempre va intentar que Armènia fos present en la seva obra.

—

4.

LA LENGUA ARMÈNIA: L'ÚNICA HERÈNCIA QUE NO HAN POGUT ROBAR

ELMIRA BALDRYAN

VOCAL DE LA JUNTA DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL ARMÈNIA DE BARCELONA

4. LA LLENGUA ARMÈNIA: L'ÚNICA HERÈNCIA QUE NO HAN POGUT ROBAR

ELMIRA BALDRYAN

EL VALOR DE LA LLENGUA PER AL POBLE ARMENI

Al llarg dels segles, i especialment durant el període de la pèrdua de l'estat propi, l'idioma armeni es va convertir en un mitjà poderós per a unir els armenis i preservar-ne la identitat nacional, simbolitzant un eix important de l'existència i el desenvolupament del poble armeni. La llengua forma part del patrimoni intangible del poble armeni: és herència i tresor dels seus parlants.

Conservar-la i preservar-la no és tasca fàcil, i més quan, al llarg de la història, Armènia ha patit invasions estrangeres i situacions d'exterminis. La majoria d'armenis es troben dispersos per tot el món com a conseqüència directa del genocidi de 1915 perpetrat per l'Imperi otomà. Com a resultat d'aquest fet es va formar la diàspora armènia, que es va expandir més tard a causa de l'enfonsament de l'URSS i la consegüent crisi econòmica i regional.

Durant aquest període de pèrdua de l'estat i sota el domini de grans imperis com el persa, el rus i l'otomà, l'Església Apostòlica Armènia va assumir la càrrega i la responsabilitat de preservar l'educació nacional. Durant segles, les escoles armènies i després les universitats s'han conservat gràcies a l'Església. Escoles i universitats medievals funcionaven sota la seva pro-

tecció: els membres del clergat eren alhora mestres i escriptors.

També va tenir un paper fonamental en la conservació, recuperació i renaixement de la llengua i la literatura armènies l'orde mequitarista, un ordre monàstic masculí fundat el 1700 que ocupa completament l'illa de Sant Llätzer dels Armenis, a Venècia. Els monjos hi duïen a terme la tasca d'estudi, edició, traducció i publicació —amb impremta pròpia— dels antics escrits religiosos armenis, a més de la traducció a l'armeni d'obres clàssiques, tant cristianes com paganes. La biblioteca armènia i universal de Sant Llätzer és rica en obres culturals. Gràcies a la gran col·lecció de manuscrits i impresos es va convertir en la biblioteca armènia més important del món després del Matenadaran (oficialment l'Institut Mesrop Mashtots d'Investigacions sobre Manuscrits Antics), situat a Erevan, la capital d'Armènia.

Actualment, l'armeni orientalt¹ és l'únic idioma oficial de la República d'Armènia i de la república de facto de l'Artsakh. A més, l'armeni té reconeixement oficial en altres països del món, com ara al Kurdistan iraquiana i al Líban, on viuen moltes genera-

¹ L'armeni té dues variants estàndards: l'occidental i l'oriental, com s'explica en el destacat sobre la història de la llengua en aquest article.

cions de refugiats de l'Imperi otomà. L'armeni té l'estatus d'idioma oficial de minoria nacional històrica a Ucraïna, Polònia, Hongria, Romania i en una regió de Geòrgia: Meskhètia-Djavakhètia.

La llengua armènia també es parla a Rússia, EUA, França, Itàlia, Síria, Iran, Argentina, Turquia i molts altres països on hi ha presència de la diàspora. El nombre total d'armenis al món s'estima aproximadament en entre 7 i 11 milions, dels quals entre 5 i 5,5 milions parlen armeni.

Els armenis de tot el món s'enfronten a la tasca principal de preservar la identitat armènia. El fet d'estar lluny de la pàtria provoca que el nombre de parlants d'armeni disminueixi entre les files de les noves generacions. A causa de la influència dels idiomes locals, es trenca la unitat lingüística. L'ús de paraules estrangeres condueix directament a la destrucció gradual de l'idioma armeni. L'afebliment de la identitat nacional dels armenis de la diàspora avui, lamentablement, ha esdevingut una realitat i una amenaça per a Armènia i per a tots els armenis.

Parlant sobre els desafiaments a què s'enfronta la diàspora, el 2008 es va crear el Ministeri de la Diàspora Armènia. L'objectiu era garantir la cooperació de la República d'Armènia i la diàspora, enfortir-ne els llaços, cercar la unitat solidària del poble armeni, desenvolupar la vida educativa, científica, cultural, econòmica, juvenil i esportiva, així com crear condicions favorables per al món armeni. El 2019 el Ministeri de la Diàspora Armènia es va reorganitzar unint-se a l'Oficina de l'Alta Comissió per a Afers de la Diàspora. La Comissió treballa principalment en quatre direccions: repatriació i integració, preservació de la identitat armènia i suport a les comunitats, creació d'una

agenda panarmènia i ús específic del potencial de la diàspora en el desenvolupament d'Armènia. Actua com a pont, unint el potencial panarmeni i els compatriotes que viuen a la diàspora.

LA PRESERVACIÓ DE LA LLENGUA EN LA COMUNITAT ARMÈNIA DE CATALUNYA

Catalunya és un exemple de diversitat cultural i lingüística gràcies, també, a les comunitats procedents d'altres llocs del món. A Barcelona es parlen més de 300 llengües, moltes de les quals transfrontereres; l'armeni n'és una.

A Catalunya, a 1 de gener de 2021, hi havia 4.379 armenis, segons dades de l'IDESCAT. Tot i que no és un col·lectiu gran si el comparem amb altres comunitats, desenvolupa una activitat cultural i comunitària significativa.

Els objectius principals de la comunitat armènia de Catalunya són la preservació i la difusió de les arrels i els valors nacionals, l'ensenyament de la llengua armènia i la seva història, la consolidació de la comunitat armènia, la integració de la societat armènia i la cooperació de la joventut armènia. S'organitzen molts actes per a assolir aquests objectius, amb una gran importància de la llengua i s'identifiquen les accions que poden tenir un impacte efectiu en la seva preservació.

Les entitats de la comunitat armènia de Catalunya són conscients que l'únic garant de la preservació de la identitat armènia és l'idioma. Gràcies als centres culturals de les associacions armènies de Catalunya, a la pràctica religiosa de la comunitat i als programes de l'Oficina de l'Alt Comissió per a Afers de la Diàspora, la comunitat armènia de Catalunya continua

treballant en la preservació de la identitat armènia.

Davant d'aquesta necessitat d'educar els infants armenis en la llengua armènia, diverses associacions desenvolupen activitats culturals i socioculturals per a ensenyar-la, preservar-la i difondre-la.

Les dues entitats més actives de la comunitat armènia de Catalunya en aquesta tasca són l'Associació Cultural Armènia de Barcelona (ACAB) i l'Associació d'Armènia a Catalunya Ararat de Santa Coloma de Gramenet. L'ACAB, també coneguda com a Casa Armènia, ofereix classes de llengua i literatura armènies, història armènia, eclesiologia, cant, música i dansa tradicional armènia. També imparteix classes d'escacs, un esport que estimula la ment activant la memòria, millorant la concentració, la creativitat i la resolució de problemes. S'organitzen tornejos d'escacs dues vegades l'any. L'Associació Ararat també ofereix classes de llengua, història, geografia i música armènies. Aquestes activitats educatives i culturals tenen lloc habitualment durant el cap de setmana.

Gràcies a aquest treball, majoritàriament voluntari, s'aconsegueix que els infants sentin la seva llengua materna, donant nova forma al seu pensament, relacionant-se amb els seus compatriotes tant de la diàspora com del país d'origen i definint la seva identitat. Per als infants armenis de Catalunya, la llengua armènia és el seu tercer idioma, ja que a l'escola els ensenyen el català i el castellà com a idiomes oficials. És important valorar les llengües i prendre-les com una oportunitat i font de riquesa.

En les celebracions de final de curs, cada alumne presenta el que ha après durant aquell any al centre cultural on ha estat

inscrit. Generalment, quan arriben als 12 anys d'edat, molts ja no s'inscriuen més a les classes i activitats que ofereixen les associacions per falta de temps. Per donar-hi una solució, l'Associació Cultural Armènia de Barcelona programa alguna activitat per a reunir un cop al mes els nois i noies d'entre 14 i 18 anys. Aquesta activitat té una durada d'una hora i mitja. Això ajuda a crear i mantenir relacions amb els seus paisans d'aquí, amb la diàspora i amb el país d'origen, i també a saber presentar el seu país.

Les entitats armènies també desenvolupen accions amb altres associacions locals per a presentar l'herència armènia i informar-ne. La comunitat armènia de Catalunya, fins a l'arribada de la pandèmia, havia participat a la Festa de Sant Jordi venent llibres en armeni i sobre l'armenitat.

A la ciutat de Barcelona trobem dos monuments que deixen constància de l'amistat entre Catalunya i Armènia i que contenen sengles plaques en llengua armènia. Aquests monuments són *khachkars*: esteles tallades en pedra en memòria dels sants màrtirs del genocidi armeni de 1915. Un dels *khachkars* es troba a Montjuïc (a l'avinguda de l'Estadi, 69B) i l'altre es pot veure a l'església de Santa Maria Reina de Pedralbes (a l'avinguda d'Esplugues, 103). S'hi fan actes de commemoració i són punts de retrobament per a la comunitat.

Com s'ha dit abans, l'Església Apostòlica Armènia sempre ha tingut un paper fonamental en la identitat armènia al llarg de la història. Tot i que a Espanya no hi ha esglésies armènies, a Catalunya dues esglésies catòliques cedeixen el seu espai per a fer misses i altres actes eclesiàstics: l'església Major de Santa Coloma de Gramenet i l'església de la Mare de Déu dels Àngels

de Barcelona. Aquests actes eclesiàstics es fan en armeni clàssic, o grapar, que continua sent la llengua litúrgica de l'església armènia i es diferencia força de la llengua parlada. En altres comunitats de la diàspora, com ara a França, el capellà explica la missa en armeni modern després de la litúrgia.

Finalment, la comunitat armènia de Catalunya ha participat i continua participant en els programes de l'Oficina de l'Alt Comissió per a Afers de la Diàspora, entre els quals els següents.

Un programa de colònies de dues setmanes a Armènia per a nens i nenes de la diàspora d'entre 13 i 18 anys que es diu "Pas cap a casa". Aquest programa afavoreix a la preservació i desenvolupament de la identitat nacional entre els joves armenis de la diàspora. El programa inclou cursos d'armeni, cursos de patriotisme, cursos nacionals de cant i dansa, visites a monuments històrics i culturals d'Armènia, museus, institucions educatives, comunitats rurals, reunions amb personalitats estatals, públiques, culturals i artístiques i esdeveniments esportius i culturals.

Un altre dels programes és el "Jove ambaixador de la diàspora" i consisteix en una formació de líders joves de la diàspora d'entre 22 i 35 anys destinada a crear una xarxa dinàmica de joves armenis. Té com a objectiu permetre als joves de la diàspora ampliar la seva comprensió dels problemes polítics, socials i econòmics d'Armènia, per a donar suport a la seva major implicació en la vida comunitària mitjançant la transferència de nous coneixements i habilitats i promoure les relacions entre els joves que representen diferents comunitats de la diàspora, així com amb els d'Armènia i l'Artsakh. El programa dura un any. Els par-

ticipants s'estan a Armènia dues setmanes. La resta del període el dediquen a la realització d'esdeveniments als seus països de residència, com ara reunions comunitàries o activitats d'intercanvi de treball intercomunitari.

Existeixen moltes organitzacions de comunitats armènies a escala mundial que treballen per a preservar la identitat nacional i la llengua. La Unió General Armènia de Beneficència (UGAB), una organització sense ànim de lucre, és la més gran i important. Tant en temps turbulents com triomfants, la UGAB ha tingut un paper vital en la història armènia. Des de 1906, ha sabut mantenir una gran missió: ajudar a promoure la prosperitat i el benestar dels armenis. L'Associació Cultural Armènia de Barcelona participa com a representant de la UGAB a Espanya en tots els projectes que ofereix l'organització.

PETITA HISTÒRIA DE LA LLENGUA ARMÈNIA

L'armeni és una llengua indoeuropea: està relacionada genèticament amb llengües antigues com l'hitita, el sànscrit, l'avèstic, el grec clàssic, el llatí o el gòtic, així com de modernes com l'anglès, el català o les llengües eslaves. Això implica que els avantpassats dels parlants del protoarmeni i de totes les altres llengües d'aquesta família van parlar en algun moment una mateixa llengua, que convencionalment s'anomena protoindoeuropeu.

La llengua armènia ens és coneguda des del segle V dC, gràcies a una tradició literària ininterrompuda que consta de tres períodes: clàssic o *grabar* (segles V a XI), mitjà (XII al XVI) i modern (XVII al XXI).

El segle V és considerat com l'època daurada de la literatura armènia. L'armeni s'escriu en el seu propi alfabet, creat per sant Mesrop Mashtots el 405 o 406 dC. La principal preocupació per a la invenció de l'alfabet era fer intel·ligibles les Sagrades Escripures i la litúrgia als fidels. L'alfabet armeni consta de 39 lletres (originàriament, 36). Les lletres tenen valors numèrics. S'escriu d'esquerra a dreta.

Se sol distingir entre 50 o 60 dialectes armenis moderns, alguns ja extints. L'armeni modern va ser estandarditzat al segle XIX sota dues formes principals: l'occidental (basada en dialectes occidentals com el de Constantinoble) i l'oriental (basada en els dialectes parlats a l'altiplà de l'Ararat i els seus voltants).

TAULA _ ALFABET ARMENI MODERN AMB LA TRANSLITERACIÓ I VALORS FONÈTICS DE LES LLETRES

Arm. scr.	Translit.	Phonet.	Arm. scr.	Translit.	Phonet.
ա	<i>a</i>	a	մ	<i>m</i>	m
բ	<i>b</i>	b	յ	<i>y</i>	j
գ	<i>g</i>	g	ն	<i>n</i>	n
դ	<i>d</i>	d	ժ	<i>š</i>	ʃ
ե	<i>e</i>	(j)e	ո	<i>o</i>	(v)o
զ	<i>z</i>	z	չ	<i>č</i>	tʰʃ
է	<i>ē</i>	ɛ	պ	<i>p</i>	p
թ	<i>ə</i>	ə	ջ	<i>ǰ</i>	dʒ
ր	<i>r</i>	tʰ	հ	<i>h</i>	h
ժ	<i>ž</i>	ʒ	ւ	<i>s</i>	s
ի	<i>i</i>	i	վ/լ	<i>v/w</i>	v/w
լ	<i>l</i>	l	տ	<i>t</i>	t
խ	<i>x</i>	χ	ր	<i>r</i>	r
ծ	<i>c</i>	ts	գ	<i>c</i>	tʰs
կ	<i>k</i>	k	ու	<i>u</i>	u
հ	<i>h</i>	h	փ	<i>p</i>	pʰ
ձ	<i>j</i>	dʒ	ֆ	<i>k</i>	kʰ
ղ	<i>l</i>	ʋ	օ	<i>ō</i>	ɔ
ն	<i>č</i>	tʃ	ֆ	<i>f</i>	f

5.

TRES VOLTES REBELS: LA HISTÒRIA DE LES DONES ARMÈNIES A CATALUNYA

SEDA HAKOBYAN
POLITÒLOGA

5. TRES VOLTES REBELS: LA HISTÒRIA DE LES DONES ARMÈNIES A CATALUNYA

SEDA HAKOBYAN

La comunitat armènia té unes creences que han viatjat en les maletes dels que van voler començar una nova vida a Catalunya. El nombre oficial és de vora 5.000 persones, de les quals la meitat són dones, però amb una gran diàspora a Amèrica, Orient Pròxim o França, que no s'inclouen en les estadístiques, i que fa que el nombre de ben segur sigui més gran.

Ani, una armènia que prefereix no revelar el cognom, explica: "El caràcter conservador de la comunitat armènia ressalta respecte de Catalunya i el Barcelonès, especialment obert i cosmopolita". Com és d'esperar, la mentalitat de molts armenis no sempre coincideix amb la que es van trobar a Catalunya, i moltes dones tenen la visió que una part de la comunitat associa els valors que tenien quan van arribar amb una identitat pròpiament armènia. Que la consideren una forma de vida a preservar, una herència dels avantpassats, contraposada en algunes qüestions a la d'aquí, però en part també ja a la d'origen, ja que durant els anys que han estat fora, la societat també ha evolucionat a Armènia.

"Hi ha un corrent encara més conservador que els propis dels que viuen a Armènia. Fa la sensació que alguns s'han quedat en la mentalitat de l'any en el qual van venir", explica Meri

Sahakyan, una jove que fa uns mesos que s'ha establert novament al seu país d'origen. Com a contrast, creu que a Catalunya, i malgrat el masclisme i el sexisme existents, "els rols de les dones no són tan marcats, sinó que una pot decidir qui ser i com vol viure, i la societat no la critica ni li imposa la seva opinió".

Siranuysh Sahakyan, gerent d'administració i finances i resident a Barcelona des del 2003, ho matisa en part. Sí que considera que els armenis tendeixen a ser més conservadors, cosa que atribueix a la seva cultura i tradicions, però assegura que sí que hi ha una integració, que fa que la comunitat realment no es comporti ni com ho faria aquí ni com ho faria allà: "Les famílies més conservadores i tancades que viuen aquí són sobretot pobres i pateixen una barrera lingüística. Com que no aprenen l'idioma local, només es relacionen amb armenis i, per tant, no hi ha un avenç en aquest sentit".

Ani afegeix que l'arrel conservadora es vincula a la "la pressió i la càrrega generacional d'una comunitat filla del genocidi i la diàspora". Com diu ella, la majoria de joves europeus no sap el que és veure en perill tot el seu poble, la seva cultura i el seu llegat, i aquest és un factor extra que s'afegeix a l'hora d'opinar sobre l'orientació sexual, el tipus de relació i de família o la professió, i

fa que, encara que de manera inconscient, molta gent sigui més invasiva i es preguntin si determinada "elecció és positiva per assegurar-ne l'existència". La supervivència d'un poble marcat per una desgràcia: "La dona cuida i prepara el menjar —encara que l'home sigui deu cops millor cuiner—, porta el cafè i les postres. Hi ha professions no tan ben vistes, o les viatgeres soles es miren una mica de reüll. La fractura es dona en el moment en què la dona jove opta per opcions menys acceptades en la comunitat".

Per la seva part, Lilit Nalbandyan, educadora social i resident a Barcelona des del 2003, denuncia: "Les dones amb més llibertat —i jo m'hi incloc— ja érem excloses i etiquetades com 'les occidentalitzades'" i reconeix que ella es manté apartada de les activitats: "No m'acostaré pas gaire a una comunitat on els drets de les dones són inexistents. Només alguna vegada quan hi ha algun acte cultural important hi vaig", i detalla que el perfil de dona que no es mou per la comunitat armènia és o bé soltera o bé amb parella no armènia: les *no convencionals*. "Si proves de fer vida social tampoc et donen peu perquè t'hi quedis: al patriarcat armeni no li interessin les dones lliures perquè se li acaba la ganga!".

UN CANVI DE MENTALITAT I UNA NOVA GENERACIÓ

Tot i el punt de partida, amb el temps hi ha hagut una evolució. La comunitat conviu amb una societat de tendència més liberal i això ha causat alguns canvis. Per Nalbandyan, "el canvi és una silueta, gairebé transparent, però per algun lloc hem de començar. Quan vaig a actes culturals que organitza la comunitat i veig que parla alguna dona, m'alegra molt, i tinc esperança que algun dia tots els actes commemoratius o manifestacions els

encapçalaran les dones armènies, i els homes, mentrestant, tindran cura dels infants".

En aquest aspecte, destaca el paper de les noves generacions, que han crescut i s'han educat aquí: "Sé de noies joves que van a la universitat i això ja és un canvi molt bo comparat amb casos en què la dona no pot anar ni a classes de castellà bàsic, no fos cas que aprengui a relacionar-se amb altra gent que no siguin armenis. No fos cas que l'home es quedi a casa tres hores amb la criatura i hagués de preparar-se un cafè tot sol, pobret".

En una línia similar, Ani considera que els nascuts a Catalunya són més feministes i hi veu una evolució i un xoc generacional: "Eren habituals fets com no deixar anar a jugar en bicicleta amb el veí del costat; igualment, a una part dels familiars se li fa difícil d'entendre que una dona pugui viatjar sola".

Siranuysh Sahakyan també ha detectat el canvi generacional, en gran part a causa del paper de l'escola, i ho justifica pel fet que els pares tenen poc temps d'educar els fills en les tradicions armènies, mentre assegura que aquí les escoles inculquen què cal pensar: "No és culpa de l'escola, sinó del sistema i dels governs. Perquè, si tothom pensa igual, és més fàcil de manipular la gent".

Per la seva part, Meri Sahakyan troba que la mentalitat conservadora encara és força arrelada i malgrat que una part "sembla més progressista i europeitzada, només ho sembla, perquè si aprofundim una mica, continua sent més del mateix". Sobre això, Nalbandyan assegura que si bé hi ha una evolució entre les dones més joves, "entre els homes no passa, no: van de *guais*, però res, masclistes que els inculquen des de petits, o si més no aquesta és la meva percepció!".

UNA EVOLUCIÓ QUE PROVÉ D'EREVAN

La politòloga armènia Marine Sargsyan, que ha treballat amb entitats en defensa dels drets de les dones, explica que la capital, Erevan, és la ciutat més avançada del país en aquest sentit, tot i que també veu cert progrés en altres regions: "La nova generació és molt diferent de l'antiga i veu la igualtat d'homes i dones no com un privilegi, sinó com un fenomen normal", i assegura que, a diferència d'abans, una sèrie de grups i associacions han situat sobre la taula la qüestió de la violència masclista.

Meri Sahakyan, que viu d'ençà de fa uns mesos a prop de la capital, també és del parer que hi ha molta diferència entre les noves generacions d'Erevan i la resta de la població. Tot i això, creu que les diferències encara són evidents respecte de Catalunya, i tot i que prova que el trasllat no afecti la seva forma de viure, reconeix que a vegades se li fa difícil, i que són recurrents comentaris com: "aquestes no són hores perquè una noia torni a casa", "cobrar això per una dona està bé" o "ja li has dit a la teva parella que t'has comprat aquesta indumentària?".

Siranuysh Sahakyan també veu aquesta millora a Armènia, arran del desenvolupament del país i d'una nova legislació per a complir els criteris del Consell d'Europa. De fet, creu que a Armènia els canvis poden ser més fàcils d'aplicar, perquè allà la legislació és més flexible, mentre que aquí hi ha una Constitució rígida i un bipartidisme que dificulta qualsevol mena de canvi. Tot i això, adverteix que el punt de partida és una mentalitat molt religiosa i conservadora i que és difícil canviar de cop la visió de la vida i de la família del conjunt de la població. No obstant això, també assegura que hi ha grups més oberts, arran del

contacte amb l'exterior, ja sigui pel fet d'haver anat a estudiar fora o per família, que aporten al país una nova visió de la vida.

UNA SITUACIÓ DIFÍCIL I MILLORES EN L'HORITZÓ

El Centre de Recursos per a Dones, una de les organitzacions feministes més grans d'Armènia, reconeix que ha detectat progressos notables en les últimes dècades, tot i que, com és evident, la societat no és ni de bon tros igualitària: "Les dones [a Armènia] encara s'enfronten a estereotips absurds que condueixen a una discriminació dura en diferents àmbits de la seva vida, ja sigui dins de les mateixes famílies, a les escoles, a la feina o en públic".

Un dels problemes més urgents és el de la violència masclista. L'any 2018 hi va haver 500 denúncies, però des del Centre no dubten que les xifres han de ser molt més altes, atès que és molt freqüent que no s'arribi a posar la denúncia, per por o per vergonya. Una enquesta de salut del 2017 revela, de fet, que un 40% de les dones víctimes de violència física o sexual no ho acaba denunciant. L'organització feminista diu que ara la gent en parla més lliurement, però que "encara és una píndola difícil d'empassar per a la majoria dels armenis. Alguns encara neguen que les dones aquí pateixin violència" i que encara hi ha "estereotips molt arrelats sobre les supervivents de la violència. I culpar les víctimes també és habitual".

En referència a l'actuació de les autoritats, el govern d'Armènia es va adherir l'any 2018 a la Convenció d'Istanbul —un conveni del Consell d'Europa que reforça la prevenció i la lluita contra la violència masclista— tot i que encara no l'ha ratificat.

La qüestió ha generat un fort debat públic, amb opositors que opinen que la violència contra les dones, així com qüestions com el dret de les persones LGBTI, no hauria de ser un debat públic a Armènia i que el projecte comportaria el trencament dels valors armenis i de l'estructura de la família tradicional.

Sobre aquesta qüestió, Siranuysh Sahakyan opina que amb el temps hi haurà un canvi natural de mentalitat, però que havent-hi "un conflicte armat, que posa la vida dels armenis en perill dia sí i dia també, molta gent considera que problemes com el feminisme o altres no són prioritaris en aquest moment. Potser seria diferent si no tinguéssim aquest conflicte". També és del parer que no ha de ser forçat, que cada país anirà al seu ritme i que Europa no pot pretendre que altres territoris abandonin els seus costums i que pensin com aquí: "No es pot imposar unes igualtats entre la gent que allà no tenen i que no els són pròpies. Perquè, com sempre, els resultats són pitjors".

LA PRESSIÓ DE LA SOCIETAT I EL PAPER DE LA DONA

Meri Sahakyan explica que Armènia encara és "un país molt patriarcal (per no dir masclista i sexista) i a la dona se la considera realitzada si és 'feliçment' casada, té fills i és una bona dona de la llar". "Tinc 27 anys i el fet de no estar casada és el dolor de la meva família. Resen perquè trobi la meva felicitat (és a dir, marit) a diari. Aquí, en general, no s'entén que una dona pugui ser feliç sense un marit i una família". I reflexiona sobre l'actitud que en la majoria de casos són "les dones les que volen renunciar a aquests drets i llibertats i trien ser mantingudes pels homes perquè els convé no haver de prendre decisions, no haver de pre-

ocupar-se pels diners i altres aspectes importants de la vida. És més fàcil viure així: que et dictin què fer i tu ho fas, però el preu és renunciar a una sèrie de llibertats que semblen que tenen menys valor per a elles".

Sargsyan també parla de la pressió social i de l'acceptació de la comunitat: "La vella generació manté les lleis antiquades i no escrites que intenten satisfer els altres i viure una 'vida armènia perfecta' independentment de la felicitat" i ho desenvolupa en el sentit que "la dominació dels homes sobre les dones abans era inqüestionable, però ara es veu com una cosa negativa i una font de diversos problemes greus. Al contrari, la nova generació és més oberta, compassiva, disposada a escoltar i acceptar els altres tal com són i intenta viure una vida feliç i respectar també els altres que ho volen fer, independentment de les crítiques. Les dones estan sent més encoratjades a rebre una educació bona, a treballar i ser independents i no tenir por de parlar. Els homes ara estan més disposats a escoltar, al compromís i a tractar les dones per igual". Tanmateix, remarca que "el xoc de les dues generacions és força dur".

Siranuysh Sahakyan és del parer que en "una família ha d'haver-hi igualtat, entre la dona i l'home, però sí que ha d'haver-hi els rols. La dona ha de tenir el seu lloc i l'home el seu lloc, en una família". A més, remarca que a Armènia les dones són més femenines que no pas aquí: "Conec molta gent d'aquí que, quan tornen d'Armènia, estan meravellats per les dones d'allà, perquè diuen que van molt boniques i són molt femenines. Crec que és una cosa molt important per a una dona".

UNA DESIGUALTAT DEMOSTRADA EN DADES

Un estudi del Centre de Recursos per a Dones revela que el 70% dels armenis és del parer que la família ha de ser la cosa més important per a una dona i només un 18% opina que ho és l'educació. Les mares armènies han assumit tan bé els rols —tant dels homes com de les dones— que juguen un paper important per a mantenir aquesta societat patriarcal. Eduquen els nens com a homes forts, mancats d'emocions, i a les nenes com a criatures femenines i mestresses perfectes. És un cercle viciós: les mares són venerades i el fill no posarà en dubte l'educació que rep i així es van creant els mascles armenis i la següent generació de dones armènies.

Això fa que un 60% dels armenis cregui que la persona que ha de portar més ingressos a la llar ha de ser l'home, segons el Caucasus Barometer 2019; mentre que només un 1% creu que ho pot ser la dona, malgrat que la majoria treballen. De fet, l'opinió és transversal, compartida tant per dones com per homes. Ani recalca en aquest sentit que tot plegat també comporta una pressió sobre els homes, l'altra cara d'una mateixa moneda: fa que visquin sotmesos a la pressió doble de mantenir els cànons estipulats sobre què és un bon home i tirar endavant la família. A més, se'ls responsabilitza de preservar la cultura i el país en conjunt, amb la necessitat que la resta de la comunitat n'aprovi la conducta.

En aquesta línia, l'estudi del Centre de Recursos per a Dones troba que el 91% dels armenis creu que les dones són menys acceptades que els homes en la política. Un 33% diu que són massa emocionals, un 14% que no tenen les habilitats necessà-

ries, i un 13% que la política és immoral i que, en aquest camp, les dones no hi tenen res a fer.

En l'establiment del rol dels homes i de les dones també hi juga un paper important l'Església Apostòlica Armènia, que argumenta que les lleis contra la violència masclista van contra la família i interfereixen en assumptes privats del matrimoni. Nalbandyan explica: "L'església armènia, durant la nostra dura i trista història, ha tingut un paper important per preservar la llengua, la cultura i el país; però actualment, té un paper molt significat quant a sembrar masclisme i adoctrinar sobre la submissió de la dona". De fet, Nalbandyan troba que també té un paper dins de la comunitat armènia a Catalunya, perquè "a Barcelona s'organitzen tot sovint misses on els participants principals són els homes amb nens petits i poques dones amb nenes petites: és com el divendres dels musulmans, que hi van els homes i nens per adoctrinar-los".

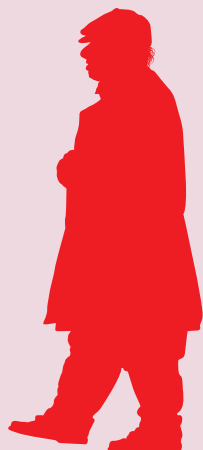
Com a metàfora, si un mai visita Erevan, al parc de la Victòria, s'aixeca imponent l'estàtua de la Mare Armènia, agafant una espasa a punt d'entrar en batalla per a protegir la seva nació. Aquesta estàtua és venerada a tot el país. Amb aquest gest la societat armènia volia dir que, igual que l'estàtua, les mares armènies són venerades i són l'ànima de la família. Elles tenen els fills i en tenen cura, tenen cura dels grans, dels seus pares i dels pares dels seus marits. Són les encarregades de cuidar de la llar i de totes les tasques domèstiques. La mare armènia és una persona multitasca. Una persona esgotada. Maltractada. Venerada.

—

6.

LA LLUITA DEL POBLE ARMENI PEL RECOONEIXEMENT DEL GENOCIDI

EMMA HAKOBYAN
ADVOCADA

6. LA LLUITA DEL POBLE ARMENI PEL RECONeixEMENT DEL GENOCIDI

EMMA HAKOBYAN

Escriure sobre el genocidi armeni requereix destacar i contextualitzar que el poble armeni va ser el primer a adoptar el cristianisme com a religió d'Estat. Durant tot el transcurs de la seva dominació per part de l'Imperi otomà, el poble armeni va conservar la seva fe i la seva identitat. La població armènia es va negar a convertir-se de credo. Per aquest motiu va ser considerada de tercera classe, va rebre un tracte denigrant i va ser sotmesa a discriminacions racials, fiscals i policials continuades. Malgrat les dificultats legislatives, les faltes de respecte contínues, les humiliacions i les vexacions, la població armènia es va erigir com una de les més influents de l'imperi. Els armenis eren coneguts per la seva aportació als sectors del comerç, la banca, el dret, la literatura i l'art.

Tot això causava odi i estupefacció entre els líders de l'Imperi otomà, que no entenien que una *raça inferior* fos capaç de revertir totes les dificultats i barreres que se'ls imposaven per a convertir-se en líder del progrés econòmic i social de l'imperi. Aquesta política d'odi i discriminació va culminar amb el genocidi, que va ser una de les grans massacres comeses contra la humanitat.

El genocidi armeni va consistir en l'adopció, per part de l'Imperi otomà, de la decisió d'aniquilar el poble armeni. L'im-

peri otomà va matar més d'un milió i mig de persones entre els anys 1915 i 1922. Va començar amb l'arrest i afusellament d'intel·lectuals armenis el 24 d'abril de 1915. La matança, així, va començar amb l'eliminació de l'elit cultural armènia. La segona fase de l'execució del pla genocida va arrencar amb la sanció de l'anomenada Llei de deportació temporal, en virtut de la qual dones, nens i ancians van ser —suposadament— deportats. Quan els líders armenis van ser assassinats, la resta de la comunitat armènia va quedar indefensa i no va tenir capacitat d'oposar-se a l'exèrcit otomà. Diem "suposadament" perquè aquestes persones havien de ser traslladades als deserts de Deir Ez Sor, a Síria. La gran majoria dels deportats, però, van morir de fam i malalties i pels assassinats per part de l'exèrcit otomà durant el camí.

Cap al final de 1915, tota la població armènia pràcticament havia estat arrencada de casa seva als territoris orientals de l'Imperi otomà.

Hi va haver algunes ciutats, com ara Van, que van poder oferir una resistència heroica. Destaquen, entre més, les llegendàries viles muntanyoses del Musa Daggh: la seva lluita èpica va ser immortalitzada per Franz Werfel en el llibre *Els quaranta*

dies del Musa Dagh. Per desgràcia, en altres ciutats com Urfa la població armènia que va oferir resistència va ser exterminada.

Els fets d'aquestes massacres van ser recollits en dues publicacions de l'època: Henry Morgenthau, antic ambaixador dels Estats Units a l'Imperi otomà, ho va descriure a *Ambassador Morgenthau's Story* (1918), mentre que els historiadors britànics Arnold Toynbee i James Bryce les van reportar en un llibre conegut com a *Diari blau* (*Blue Book*, oficialment *The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire*, publicat el 1916).

L'historiador turc Taner Akçam va publicar el 2016 un assaig, *Killing Orders*, que confirma l'autenticitat dels pocs registres incriminatoris que van sobreviure, com ara els telegrams enviats per Talat Paixà, líder de facto del govern otomà a l'època, i les memòries de l'oficial otomà Naim Efendi.

Hi ha abundants testimonis presencials —diplomàtics, missioners, oficials de l'exèrcit alemany com Armin Wegner...— que testifiquen la barbàrie presenciada. Tots van quedar impactats per la brutalitat amb què es va cometre.

La cúpula de poder de l'Imperi otomà va aprofitar la distracció creada per l'esclat de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) per a eliminar el poble armeni i esborrar-ne la història, la cultura i la identitat.

En acabar la Primera Guerra Mundial es va estar a punt de crear uns tribunals ad hoc, els Tribunals de Malta, per a depurar responsabilitats. D'altra banda, els Estats Units, mitjançant la signatura del Tractat de Sèvres l'any 1920, concedien a Armènia gran part del seu territori històric. No obstant això, a causa de l'aixecament militar liderat per Atatürk, el tractat es va deixar

sense efecte, i el nou Tractat de Lausana de 1923 va concedir gran part de l'Armènia històrica al nou Estat turc.

LA FERIDA DEL NO RECONeixEMENT TURC I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES

Més de 20 països reconeixen avui el genocidi armeni, entre els quals bona part dels membres de la Unió Europea, l'Argentina, el Canadà, el Vaticà, els Estats Units, l'Uruguai i Rússia. No així Turquia; una de les causes de la negació del genocidi armeni per part de l'Estat turc, segons paraules de l'historiador turc Taner Akçam, és el fet que admetre la veritat de les massacres comeses contra els armenis soscavaria profundament la legitimitat de la república turca.

La ferida per la manca del reconeixement del genocidi roman viva, com el temor i la por de tornar a patir una possible anihilació. En els darrers 112 anys la població armènia s'ha vist obligada a emigrar, fugir i protegir amb desesperació les seves vides. Tot això fa que la diàspora armènia i el poble armeni en general tinguin dificultats per a confiar en tercers.

La població armènia durant els darrers cent anys ha viscut remant contra corrent. Hem intentat per tots els mitjans possibles salvar les nostres vides. Passar la torxa de la lluita per la supervivència del nostre poble de generació en generació. La crida a fer justícia per la causa armènia. Honrar la memòria d'aquelles persones que van lliurar la vida, la força de treball i tot el seu projecte vital a la supervivència de la identitat armènia. El record pels nostres màrtirs i la il·lusió i la responsabilitat d'honrar-ne la memòria són presents en la vida de la comunitat armènia.

La construcció d'un espai de pau, seguretat i progrés eco-

nòmic i social s'ha de fonamentar en el respecte a la vida humana com a valor suprem. La vida d'un ésser humà no pot ser objecte de negociació. No hi ha cap altre tipus de bé que pugui adquirir més valor que el respecte a la vida humana. Reconèixer el genocidi armeni té un gran impacte en la història de la humanitat, atès que implica el reconeixement al respecte de la dignitat humana. Hi ha imatges d'armenis que han patit la pèrdua dels territoris de l'Alt Karabakh i fugen amb les restes dels seus familiars, que han desenterrat. Tot això constitueix una prova visual de la por i l'horror que senten els armenis de no poder ni tan sols deixar enterrats els seus morts a les seves pròpies terres.

A la zona ha d'existir un pacte on tots aquests estats acordin desenvolupar relacions econòmiques i polítiques basades en el respecte al credo aliè i als drets humans. Si tots els estats reconeixen el genocidi armeni podrem tornar a confiar en el respecte a la vida humana, en la paraula donada i expressada sobre el paper. Tot això atorga una seguretat en el desenvolupament de les relacions personals, professionals i diplomàtiques.

Hem de pensar constructivament i per a desenvolupar unes relacions socials i diplomàtiques que ens permetin créixer de manera particular, assolir el nostre potencial màxim per a repercutir en benefici de la societat. El problema que genera la negació del genocidi armeni és un clima d'inseguretat generalitzat entre la població armènia arreu del món. Si l'agressor —el culpable, qui ha comès un delicte— no reconeix la seva responsabilitat i no repara el dany causat, no hi ha penediment. Imaginem una situació en què hi ha una discrepància de parers entre dos empresaris. Si una de les parts té la certesa que és

superior i prové d'una nació que és impune a la llei, gosarà emprar qualsevol tipus de poder perquè prevalgui la seva posició per qualsevol mitjà, sigui la força o la paraula. Això genera un desequilibri entre les parts.

Imaginem que vivim en un món on realment l'home es converteix en un llop per a l'home. Un món on acceptem que utilitzar el proïsme, robar i matar són formes naturals de relacionar-nos i de *convivre*. Acceptaríem, llavors, que vivim en un món on ningú no vol viure. No reconèixer el genocidi armeni estableix un precedent en la història en què una gran potència intenta aniquilar una de les civilitzacions més antigues del món, i se n'enorgulleix.

Quan caminem pels carrers de Berlín, sentim el penediment del poble alemany. Sentim que l'ànima de totes aquelles persones innocents que van ser massacrades ha estat honrada. Els danys han estat reparats moralment, econòmicament i territorialment.

No obstant això, en el cas del genocidi armeni passa totalment a l'inrevés: ens trobem en una comunitat envoltada de països amb una cultura, un credo i una filosofia vitals diferents de la nostra. Tots ens condueixen a ser testimonis que els drets de les minories no han estat protegits. Que el fet de ser diferent dels teus veïns hauria de ser castigat. Que per mantenir creences diferents de les del proïsme has de témer per la teva vida i integritat. Posaré un exemple il·lustratiu: secundat en tot moment per Turquia, l'Azerbaidjan va emprendre el 2020 un atac militar contra els territoris armenis de l'Artsakh. Aquest atac va tenir com a conseqüència la pèrdua il·legítima dels territoris armenis i la seva ocupació militar per l'Azerbaidjan. Posteriorment

aquests països van celebrar una desfilada militar en què es van vanagloriar de la seva força militar i d'haver-la emprat, en lloc de la política o el dret. És significatiu citar les paraules del president de Turquia, Recep Tayyip Erdogan, que en presència del president de l'Azerbaidjan, Ilham Aliev, va dir que després de la victòria militar dels dos països "l'ànima d'Enver Paixà [ministre de Defensa otomà durant el genocidi i un dels seus arquitectes] estaria feliç".

El lector pot imaginar què passaria si, en ple segle XXI, el president d'un país civilitzat i democràtic s'atrevis a exaltar la figura de Hitler. L'exemple anterior té la utilitat d'il·lustrar la inseguretat personal i jurídica a què es veu sotmès el poble armeni constantment.

L'ACCIÓ DE LA COMUNITAT ARMÈNIA DE CATALUNYA PEL RECONeixEMENT

Molts cops pensem que els actes petits no tenen repercussió en la història, que no podem alçar la veu, o que simplement no és útil posicionar-nos amb allò que és just o veritable.

Tanmateix, la realitat és totalment diferent quan parlem del genocidi armeni i observem la manera com les comunitats armènies arreu del món han ressorgit del no-res, han sabut viure i superar els seus traumes, i honorar la memòria dels seus éssers estimats abanderant la lluita per la justícia, la veritat i, a més, contribuint al progrés econòmic i social de les comunitats on les víctimes del genocidi i els seus familiars han trobat refugi. Podem mantenir viva la flama de l'esperança i la humanitat.

A la Comunitat Autònoma de Catalunya resideixen vora 5.000 armenis. La comunitat armènia ha emprès accions cultu-

ral i socials per a visibilitzar la causa armènia i reclamar justícia.

Aquestes accions han consistit en l'organització de conferències en diferents institucions públiques i privades per a donar a conèixer la causa armènia a Catalunya.

Hem impulsat l'aprovació de mocions de reconeixement del genocidi armeni per part d'entitats municipals i parlaments autonòmics. El primer ajuntament a reconèixer el genocidi a l'Estat va ser el de Santa Coloma de Gramenet. Els parlaments basc i català també l'han reconegut.

Hem participat en debats per xarxes socials amb representants de partits polítics i hem organitzat presentacions de llibres, com *La bomba*, de José Antonio Gurriarán, i *Els quaranta dies del Musa Dagh*, de Franz Werfel, en traducció al català per Ramon Monton, així com *Heridas del viento*, de Virginia Mendoza.

Altres activitats presencials han estat l'organització de manifestacions anuals en commemoració del genocidi. Hem participat en la inauguració de la construcció d'una església armènia a Màlaga i s'han erigit dos *khachkars* a Barcelona —un a Montjuïc i l'altre a Pedralbes— en commemoració del genocidi.

Hem sol·licitat a entitats esportives el seu suport a la causa armènia. Entitats com la Unió Esportiva Sant Andreu han condemnat i commemorat el genocidi armeni, gràcies a la humanitat del seu president, Manuel Camino.

Cada armeni que resideix a Catalunya continua la història del genocidi armeni, lluita per la causa armènia i manté viva la consciència col·lectiva del genocidi.

Hem impulsat, en conveni entre la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona i diverses associacions armènies, el fet

que s'estudiïn a la universitat el genocidi armeni i l'anàlisi jurídica que cal donar-li. Això s'emmarca dins de les activitats extracurriculars a la carrera de Dret. Igualment, hem organitzat diverses conferències sobre el genocidi a la universitat.

Hem escrit articles en diaris locals i nacionals i hem participat en programes de televisió i documentals. És el cas *La Vanguardia*, *El Periódico* o la revista de l'Associació de Nacions Unides a Espanya, així com de documentals fets des de les universitats, en què hem pres part conjuntament amb el violinista Ara Malikian i l'ambaixador d'Armènia.

UNA REFLEXIÓ PERSONAL PER A CLOURE

M'afecta diàriament el fet de pensar que el món, en només cent anys, pot haver fet un gir tan radical en què s'enterrï la història del món armeni, i que hi hagi un silenci com aquest respecte de la causa armènia.

Personalment considero que el dret és el mitjà per a transformar la societat i impulsar canvis que garanteixin unes relacions jurídiques basades en el respecte de drets fonamentals, com ara la vida, la integritat física, el dret a la llibertat i a la propietat privada. El fet dolorós de la causa armènia és que el món no el coneix. Es percep com un fet històric que cal enterrar en el passat. En canvi, sota el meu humil punt de vista, no podem construir unes relacions diplomàtiques i individuals amb la població turca si no tenim garanties que ens respectaran com a éssers humans i que reconeixeran i condemnaran els errors del passat. La història del món està feta de barbaritats i atrocitats comeses contra éssers humans innocents, però la diferèn-

cia dels països civilitzats rau en què pretenen articular les seves relacions internacionals demanant perdó pels errors del passat i canalitzant unes noves relacions en què es garanteixi el respecte a la seguretat privada i jurídica de la ciutadania.

Considero que si el genocidi fos reconegut pel conjunt de la població turca podríem aspirar a viure en un món que prioritza la veritat per sobre de la comoditat personal i el que és just per sobre dels interessos particulars. Cada nova generació està destinada a deixar la seva petjada en la història. Confio plenament en la generació millennial, la meua: generosa, treballadora i globalitzada, que aspira a tenir opinió pròpia i a esmenar els errors comesos pels que ens precedeixen en la gestió del poder. Per això, confio que quan les noves generacions assoleixin el poder a Turquia i hi hagi un canvi de règim, hi haurà una política per part de l'Estat turc orientada a indemnitzar el poble armeni per tot l'horror, el patiment i els robatoris perpetrats per l'Imperi otomà.

La sola voluntat de fer les coses pel camí correcte ens impulsa a trobar-lo. De vegades és més difícil, és incert i comporta haver de lluitar contra corrent. Però la justícia i la veritat requereixen persones formades i valentes que puguin crear un món millor.

El poble armeni no pot cessar en la lluita per la justícia, la reparació i la veritat. No hi ha més dificultat en la història del món que ser armeni, però tampoc més orgull i honor. Estic convençuda que quan això passi el poble armeni podrà continuar contribuint a la història de la humanitat amb la gran lliçó d'haver patit un genocidi, haver lluitat tants anys pel seu reconeixement i haver-ho aconseguit.

—

7.

EL CONFLICTE DE L'ALT KARABAKH, VIST DES DE LES ASSOCIACIONS ARMÈNIES DE CATALUNYA.

ENTREVISTA AMB DATEV SOULIAN I SARKIS HAKOBYAN

DAVID FORNIÈS

PERIODISTA. COORDINADOR DEL PROJECTE **SOM PART** AL CIEMEN

7. EL CONFLICTE DE L'ALT KARABAKH, VIST DES DE LES ASSOCIACIONS ARMÈNIES DE CATALUNYA.

ENTREVISTA AMB DATEV SOULIAN I SARKIS HAKOBYAN

DAVID FORNIÈS

El procés de dissolució de la Unió Soviètica va ser escenari propici perquè hi afloressin conflictes nacionals, sobretot a la seva perifèria. Un d'aquests, des de 1988, va enfrontar armenis i azerbaidjanesos pel control de l'Alt Karabakh, un óblast (província) autònom de l'Azerbaidjan però de majoria demogràfica armènia (77% segons el cens soviètic de 1989). El 1991, després d'haver celebrat un referèndum d'autodeterminació, les autoritats autònomes armènies del Karabakh van proclamar la independència i, amb suport de l'exèrcit de la República d'Armènia, van aconseguir —després d'una guerra que es va prolongar fins al 1994— d'establir el seu propi estat de facto.

El conflicte va deixar ferides profundes en les societats armènia i azerbaidjanesa. Més de 15.000 persones hi van morir, desenes de milers van resultar ferides i centenars de milers —tant d'una nació com de l'altra— van ser expulsades de casa seva. Sobre el terreny, els armenis de l'Alt Karabakh van preservar la república proclamada el 1991 i van annexionar-hi diversos territoris circumdants, els anomenats "set districtes". El nou estat, també conegut amb la denominació armènia d'Artsakh, no va rebre reconeixement oficial de cap membre de Nacions Unides. La resolució del conflicte va quedar en mans d'un grup de

països de l'OSCE copresidit per França, Rússia i els Estats Units, el Grup de Minsk, format el 1992 amb el mandat de facilitar una sortida negociada i pacífica.

Aquesta sortida negociada no va arribar a donar-se. I l'Azerbaidjan va anar insistint, cada cop amb més força, a recuperar el control del Karabakh per la via de les armes, contra la voluntat de la població armènia local. Després d'una guerra breu el 2016, l'Azerbaidjan —amb suport de Turquia i de mercenaris sirians— va envair la República de l'Alt Karabakh el setembre de 2020. 44 dies després, la superioritat militar azerbaidjanesa i turca va forçar els armenis a acceptar un alto el foc sota els auspicis de Rússia: gairebé tres quartes parts del territori que fins llavors controlava la República de l'Alt Karabakh passaven a mans azerbaidjaneses —els "set districtes" i també una part del territori de l'antic óblast autònom— mentre que la quarta part restant quedava protegida, per un període inicial de cinc anys, per un contingent rus de manteniment de pau.

L'Alt Karabakh té un valor enorme per al poble armeni, que hi veu reflectits alhora el símbol de la seva resistència i l'amenaça de la pèrdua de la seva terra natal. No és estrany que les comunitats armènies a l'exterior el tinguin com un tema fona-

mental de les seves relacions amb la terra d'origen així com de la tasca de conscienciació que desenvolupen en les societats d'acollida. La comunitat de Catalunya no n'és una excepció. En parlem amb els presidents de l'Associació Cultural Armènia de Barcelona, Datev Soulian, i de l'Associació Armènia a Catalunya Ararat, Sarkis Hakobyan.

David Forniès Com viu la comunitat armènia de Catalunya la situació del Karabakh? Quina relació hi tenen, els armenis de Catalunya?

Datev Soulian La relació entre la comunitat armènia de Catalunya amb l'Alt Karabakh ha existit sempre. Donem suport al reconeixement internacional de l'Alt Karabakh i mirem de situar-lo com un tema important de la nostra relació amb les institucions catalanes. Els donem suport amb ajuda humanitària, per a reconstruir escoles i hospitals, organitzar visites entre l'Alt Karabakh i Catalunya, proveir-los amb instrumental mèdic... i això, tant abans de la guerra de 2020 com després.

D. F. Com vehicleu el suport material?

D. S. De vegades els aportem recursos financers i de vegades comprem els materials i els els enviem. La reconstrucció la fan ells; això dóna valor i sentit a la nostra cooperació.

D. F. Pel que fa al suport polític des de la comunitat armènia de Catalunya, un dels vessants en què es manifesta és en la defensa del dret a l'autodeterminació del poble armeni del Karabakh.

Sarkis Hakobyan L'autodeterminació és un dret legítim i té el suport de tota la diàspora armènia, no només de la catalana.

El poble de l'Alt Karabakh és el mateix que el d'Armènia. Històricament ha estat part d'Armènia i entre nosaltres no hi ha diferències. El problema va començar amb l'URSS, quan Stalin va lliurar part del territori armeni a l'Azerbaidjan: l'Alt Karabakh. Després de la dissolució de l'URSS els habitants de l'Alt Karabakh van exigir l'autodeterminació perquè els seus drets dins de l'Azerbaidjan eren vulnerats i, a més, havien tingut lloc pogroms antiarmenis a Bakú i Sumgait. Armènia els va donar suport i va començar la guerra que va acabar amb victòria armènia i un tractat de pau el 1994.

Ara la situació és ben diferent. La guerra de 2020 ha estat decisiva. Turquia hi va participar amb tot el seu potencial polític i militar i va desnivellar l'equilibri que, més o menys, hi havia entre les forces armènies i les azerbaidjaneses. Els turcs van aportar-hi armament tecnològic, decisiu per a la victòria de l'Azerbaidjan. El que ha quedat de l'Alt Karabakh és un territori de 3.500 quilòmetres quadrats on viuen 100.000 armenis. És molt important que hi resisteixin. Han decidit no emigrar perquè consideren que és la seva terra i tenen dret de viure-hi.

D. F. Durant la guerra, com vau articular aquest suport des de Catalunya?

S. H. Al principi de la guerra, les associacions armènies vam detectar un problema de desinformació: les notícies difonien la narrativa azerbaidjanesa. Junt amb l'ambaixada armènia vam organitzar activitats informatives, com ara traduir documents i enviar-los als mitjans.

D. S. Com a comunitat, vam publicar un comunicat condem-

nant la violència de l'Azerbaidjan i la participació de mercenaris i de l'exèrcit turc.

S. H. Després vam fer dues manifestacions a Barcelona —davant del consolat de Turquia i de la delegació del govern espanyol— i vam mantenir reunions amb diferents parlaments, entre els quals els de Catalunya, País Basc i el Congrés espanyol. Vam enviar cartes gairebé diàriament als grups parlamentaris, informant-los sobre què passava. A escala municipal també vam fer incidència i quatre ajuntaments catalans van reconèixer la independència de l'Alt Karabakh: Amposta, Sant Hilari Sacalm, Berga i Santa Pau.

D. S. Apreciem el suport que van donar-nos diputats i diputades de diferents grups parlamentaris al Congrés, com la delegació que va anar a l'Alt Karabakh, encapçalada per Jon Iñarritu. Armènia, en l'esfera internacional, es va quedar sola. Fins i tot la majoria de mitjans de comunicació internacionals es van posar del costat de la idea de la integritat territorial de l'Azerbaidjan. Però quan parlem de l'Alt Karabakh, el que hauria de primar és l'autodeterminació, i no pas la integritat territorial. Perquè: qui pot donar garanties que, si els armenis es queden dins de l'Azerbaidjan, viuran en pau i en seguretat? L'ONU? Europa? Rússia? O l'Azerbaidjan? Si l'armenofòbia està dins del sistema educatiu oficial d'aquell país! Ningú pot oferir aquestes garanties. Ens enfrontem a la mateixa violència del temps de la Primera República d'Armènia de 1918-1920, del 1988 a Bakú, Sumgait o Ganja, del 2004 a Hongria quan [el mi-

litar azerbaidjanès Ramil] Safarov va matar un militar armeni, del 2016 a la guerra d'abril... Lluitem pels nostres drets en tant que éssers humans.

D. F. Considereu que l'autodeterminació interna no és possible en aquest cas i en aquestes circumstàncies.

D. S. No. I de fet, fins i tot el Parlament Europeu ha condemnat l'armenofòbia i la destrucció del patrimoni armeni a l'Azerbaidjan aquest 2022. Imagineu-vos-ho! Com poden viure els armenis a l'Azerbaidjan? Però de l'autodeterminació de l'Artsakh i de la manca de garanties, les institucions europees i el Grup de Minsk no en volen parlar.

Aquests anys hem vist els efectes de l'anomenada "diplomàcia caviar" de l'Azerbaidjan, la gran inversió en els terrenys de la propaganda, dels esports i dels esdeveniments internacionals. Els casos de corrupció als quals s'han enfrontat diversos eurodiputats són suficients per a avaluar el comportament i el sistema governamental de l'Azerbaidjan. Amb tot, només hem comentat l'armenofòbia, i no hem dit res sobre els discursos d'odi, la llibertat dels mitjans de comunicació, la democràcia o els drets humans en aquell país.

D. F. Com s'informa la comunitat armènia de Catalunya de la realitat sobre el terreny al Karabakh? Hi té contactes familiars, per vies polítiques...?

S. H. Ambdues. Aquí hi ha famílies armènies amb parents al Karabakh. La relació també és entre associacions d'aquí i d'allà. A banda que el govern de l'Alt Karabakh té un departament de la

diàspora en contacte permanent amb les comunitats armènies a l'exterior. Això afavoreix el coneixement de la diàspora del que passa sobre el terreny.

D. F. L'acord que va tancar la guerra de 2020, el 9 de novembre, va ser signat per Rússia, Armènia i l'Azerbaidjan. Rússia va desplegar gairebé 2.000 soldats de manteniment de pau, que controlen el perímetre de l'Alt Karabakh i el corredor de Lachin, que connecta el Karabakh amb Armènia. Tant Armènia com l'Azerbaidjan poden sol·licitar, al cap de cinc anys, la retirada del contingent. Us amoïna que l'Azerbaidjan ho demani per a poder completar la conquesta del Karabakh?

S. H. Armènia i l'Alt Karabakh no volen que els soldats se'n vagin, perquè són la garantia per als civils armenis que resten a l'Artsakh. Però el nou context [de la guerra a Ucraïna] ja està afectant: els azerbaidjanesos han tornat a obrir foc aquest març de 2022 a la regió d'Askeran, a l'Alt Karabakh, contra una escola i un monestir, i pels altaveus criden a la gent del Karabakh que se'n vagin. La situació és perillosa. Però en relació amb la teva pregunta: potser hi ha algun acord sota mà que no s'ha publicat. Si els russos se'n van, els azerbaidjanesos conqueriran el territori. Les forces armènies estan molt debilitades. Armènia s'està preparant [per a reconstruir-les], però necessita temps. La derrota no només ha estat militar, sinó econòmica i psicològica.

Jo, al setembre i l'octubre de l'any passat vaig ser a l'Artsakh...

D. F. I com el vas trobar?

S. H. Si no saps que hi ha hagut una guerra, a primer cop d'ull potser no te n'adones, perquè s'està reconstruint molt ràpidament. Em va cridar molt l'atenció que els joves nascuts allà, malgrat que tenen estudis, no pensen a emigrar. Tot i les dificultats —com talls d'electricitat a l'hivern—, diuen que tenen fe i esperança, que els armenis hem viscut temps pitjors i que la vida ens ha ensenyat que, amb sacrifici, podem remuntar.

L'accés al territori ara és més difícil. Tot i que el corredor de Lachin està controlat pels russos, l'Azerbaidjan de vegades els pressiona perquè no deixin passar segons qui, com periodistes. Al gener hi va entrar una candidata a la presidència de la República Francesa, Valérie Pécresse, cosa que remarca molt la política internacional francesa [França ha estat tradicionalment un dels països occidentals amb una orientació més proarmènia]. El president de l'Azerbaidjan, Haidar Aliev, va reaccionar dient que si hagués sabut que Pécresse era a l'Artsakh, potser no l'hauria deixada sortir.

D. S. Voldria tornar a la qüestió de l'alto el foc de novembre de 2020. Els armenis ens hem de preparar per al dia que les forces de pau russes se'n vagin. El Grup de Minsk de l'OSCE té el mandat de resoldre el conflicte. La vida al Karabakh és dura i perillosa, i l'ajuda humanitària i l'Europa política són lluny. Necessitem que les institucions europees hi entrin i vegin la vida quotidiana a l'Artsakh. Si ningú ofereix garanties de manera oficial, els armenis sempre pensaran en la seva independència i lluitaran per ella. Ens cal una solució per a viure en pau. Les forces de pau se

n'aniran, sigui d'aquí a cinc anys, deu o quaranta.

D. F. I hom, com es prepara per a aquest moment? Fins ara, l'Azerbaidjan ha confiat en la guerra per a resoldre el conflicte. Com espereu que el bàndol armeni es pugui preparar: militarment o diplomàtica?

D. S. De les dues maneres. Tots els governs preparen les dues dimensions. No necessàriament per a atacar, sinó per a defensar-se. L'aspecte més conflictiu és l'estatus de l'Alt Karabakh. No les set regions que l'envoltaven, sinó l'Alt Karabakh estricta. Si algun actor internacional pot donar garanties que, dins de l'Azerbaidjan, els armenis viuran en pau, tindran educació en armeni, mantindran el seu llegat, les seves esglésies... escoltem-ho. Però sense garanties, hem d'estar preparats per a altres solucions.

D. F. Distingeixes l'Alt Karabakh estricta —el territori que en època soviètica constituïa l'óblast autònom— i els set districtes del voltant, que després de la guerra de 2020 han tornat a control de l'Azerbaidjan. Creus que el bàndol armeni encara espera recuperar-los, o els dona per perduts?

D. S. En realitat, no podem dir que s'hagin "perdut", perquè eren territori de l'Azerbaidjan després del col·lapse de l'URSS. Si hem de parlar de territoris a recuperar per l'Alt Karabakh, són Shushi o Hadrut, que sí que pertanyien a l'óblast autònom de l'Alt Karabakh i ara estan ocupats per l'Azerbaidjan.

D. F. Com de present és la guerra del Karabakh en la comunitat armènia de Catalunya ara mateix?

S. H. És tema habitual de conversa. Ha afectat molt perquè se la senten pròxima; molta gent hi té familiars o connexions. Jo tinc dos cosins d'Armènia —no del Karabakh— que van anar a la guerra, per exemple. O gent d'aquí, cinc o sis, que voluntàriament van anar-hi. Alguns van tornar; un home de Lloret de Mar, Armen Knyazyan, hi va morir.

En aquestes converses sempre surt la pregunta de "per què la derrota". La comunitat hi reflexiona. Uns diuen que es va perdre perquè el govern no ho va fer bé; altres en culpen el govern anterior, i encara uns altres diuen que, independentment d'això, l'entrada de Turquia al conflicte i el fet que Rússia deixés sola a Armènia van ser claus. La gent esperava que Rússia, aliada d'Armènia, s'hi impliqués més, però no va ser així.

Al final sí que és cert que Rússia hi va enviar els soldats de manteniment de pau. També França podria haver donat suport, però no ho va fer. Ara Turquia té més presència i influència al Caucas; han aconseguit bases militars al Karabakh. També les hi té Rússia, ara. El govern de l'Alt Karabakh ara és un govern dèbil que depèn més de Rússia.

D. S. Fins al 9 de novembre de 2020 la seguretat de l'Artsakh era garantida per Armènia. Ara depèn de les forces de pau russes. Cal entendre, per tant, que el conflicte és internacional, no només entre armenis i azerbaidjanesos. L'Iran, que té frontera amb ambdós països, també n'està afectat.

D. F. Quina sensació teniu de la percepció dels catalans respecte del conflicte?

S. H. És força conegut. L'actitud és positiva, sobretot en defensa dels valors humans i del dret a l'autodeterminació. Això es veu reflectit en les resolucions del Parlament de Catalunya de condemna a les agressions de l'Azerbaidjan. També a les institucions espanyoles hi ha més coneixement i interès que no pas abans. De fet, al Congrés espanyol estan debatent la creació d'un grup d'amistat amb Armènia.

D. S. La societat catalana considera que la gent que viu a l'Alt Karabakh ha de tenir condicions de vida millors. En general, els catalans donen suport a l'autodeterminació i reben positivament aquest tema. Ho apreciem, i volem agrair a la societat catalana el fet que doni suport a la gent de l'Artsakh en l'aspecte humà i en el polític.

—

8.

L'ASSOCIACIÓ ARMÈNIA DE LES DUES CATALUNYES A PERPINYÀ. INTEGRACIÓ I ASSIMILACIÓ EN EL CONTEXT DE LA DIÀSPORA

LLUÍS DAGUES
HISTORIADOR I FILÒLEG

8. L'ASSOCIACIÓ ARMÈNIA DE LES DUES CATALUNYES A PERPINYÀ. INTEGRACIÓ I ASSIMILACIÓ EN EL CONTEXT DE LA DIÀSPORA

LLUÍS DAGUES

ELS ARMENIS EN EL TUMULT DE LA HISTÒRIA

Les comunitats armènies instal·lades sobre el territori francès han fet l'objecte de molts estudis, d'ençà de les arribades dels sobrevivents del genocidi del 1915-1920 fins ara. Després de Rússia i dels Estats Units, França és el tercer territori que acull la més gran comunitat armènia, amb uns 500.000 individus d'una diàspora que compta amb més de 7 milions de persones. Després de les eliminacions sistemàtiques operades pels Joves Turcs i de la retirada de les tropes franceses dels territoris de l'Imperi otomà en delinqüescència, centenars de milers d'armenis trien el camí de l'exili. Una vegada firmat el tractat de Lausana, el 1923, els francesos deixen definitivament la Cilícia, la "petita Armènia", i cau l'últim testimoni de la "gran Armènia" mil·lenària. Amb ella, centenars de milers d'armenis són massacrats per les tropes turques. Molts exiliats decideixen instal·lar-se a França, país destrossat econòmicament i demogràficament per quatre anys de guerra total. El govern francès participa a fomentar la vinguda de refugiats, organitzant-la amb l'acord de l'Oficina de l'Alt Comissionat per als Refugiats de la Societat de les Nacions i del Despatx Internacional del Treball. La república els acull al port de Marsella, amb l'estatut dels apàtrides i l'esment "sense

tornada possible", ferida encara oberta en la consciència armènia actual. A partir de l'any 1923, les comunitats nouvingudes participen a la reconstrucció de l'economia i de les infraestructures, instal·lant-se al llarg del Roine, en els centres miners de l'est de l'Estat, a Alsàcia i Picardia, seguint les fàbriques de tèxtil i les metal·lúrgies de Lió, París o Marsella. Aquesta primera generació d'instal·lats, traumatitzats pel genocidi i l'exili, marca els patrnims de milers de famílies franceses, amb l'afrancesat -ian, i es compromet amb la Història i la societat francesa per a bé o per a mal. Involucrats en la resistència antinazi, com ho atesta el famós Cartell Roig del grup Manouchian-Rayman, o la producció cultural popular de la postguerra; les segones i terceres generacions d'armenis són naturalitzades massivament, en part integrades gràcies a la màquina educativa republicana, que els permet llavors de fondre's en la classe mitjana francesa i en el món polític nacional.

Les comunitats armènies han pogut escapar a les explosions xenòfobes del segle xx francès, percebuts molt sovint els seus integrants com a "bons estrangers, treballadors i integrats", tòpic encara molt present en la societat francesa. Malgrat tot, el treball de memòria efectuat per les segones i terce-

res generacions de descendents armenis, i l'arribada de noves onades migratòries degudes als trastorns que va conèixer la pàtria natal al llarg dels segles xx i xxi, han tornat a actualitzar el fet identitari armeni. Aquests factors han encès unes identitats singulars, conjugades a les exigències de la geografia i de la societat local: una identitat de diàspora.

A Perpinyà, lluny dels tradicionals primers centres d'acull de les comunitats armènies, ha nascut aquests últims anys un nucli comunitari dinàmic, organitzat al voltant de l'Associació d'Armenis de les Dues Catalunyaes. Conscients dels fets culturals regionals a l'Estat francès, i sensibles a les reivindicacions identitàries del territori, l'associació treu el seu nom d'una voluntat de superar les fronteres i donar visibilitat a les comunitats maltractades per la Història. Fundada el 2006, condensa llavors dues energies: integrar els nousvinguts a la societat francesa en el seu conjunt —i més especialment a la societat local— i en paral·lel aprofitar les noves arribades per a promoure la identitat i transmetre-la. Com ho presenta oficialment, l'associació desitja "promoure la cultura armènia, però també preservar-la en les llars armènies". Les dues voluntats, que poden semblar antagòniques, estructuren la comunitat i la identitat armènia de Perpinyà. Aquesta última troba un equilibri entre el desig d'integració exigida per la comunitat francesa —i sobretot l'administració— i la voluntat pròpia de conservar, malgrat la diàspora, una vitalitat identitària pròpia, que es podria presentar com un matís a l'assimilació.

L'ARMENITAT EN CONSTRUCCIÓ

El fet identitari degut a la diàspora es podria estructurar en-

tre dues branques: la dels descendents dels primers exiliats, a principi dels anys 1920, i la dels nous arribats de les tres últimes dècades. Els primers, traumatitzats pel genocidi, l'exili i les situacions precàries que els esperaven a França, aposten per una assimilació sense contrapartida a fi de garantir la seva integració. En relació amb la llengua, molts deixen de parlar armeni per adoptar *les us et coutumes* francesos. El fet religiós és conservat: les particularitats de l'església apostòlica autocèfala armènia són viscudes molt sovint en la intimitat de la llar. Finalment, el relat memorial del genocidi és callat "per a preservar els nens dels horrors viscuts" —expliquen alguns descendents. Llengua, religió i memòria són els tres components que cimenten la base d'una armenitat, i que es tornen a mobilitzar amb les terceres generacions d'armenis instal·lats, integrats i per molts, integralment assimilats.

Als anys 1960, amb el cinquantenari del genocidi, els nets dels "apàtrides" s'interroguen, pregunten pel passat familiar i col·lectiu. Els lligams amb la pàtria són primis i obscurits per la Cortina de Ferro que s'aixeca entre Occident i els satèl·lits soviètics: Armènia, d'ençà els anys 1920, coneix la dominació russa. El despertar s'efectua doncs "en intern", amb els descendents d'exiliats que han conservat la llengua i els costums, i que fan el pont generacional necessari pel treball identitari demanat per les generacions joves. A partir dels anys 1960 i 1970, a través sobretot d'un impuls associatiu, aquest jovent militant desenvolupa poc a poc una consciència armènia viscuda des de la diàspora. Lluny de la conservació folklòrica que se'n feia fins ara, la promoció de l'armenitat es dota ràpidament d'unes estratè-

gies noves i d'eines modernes. Escoles bilingües floreixen al llarg de les dècades en les ciutats on les comunitats armènies són les més importants. França reconeix l'armeni occidental durant els anys 1990 com a "llengua de França", contràriament a l'armeni oriental, llengua oficial de la pàtria. Aquest estatut, més simbòlic que efectiu, facilita no gensmenys l'ajuda a les escoles immersives de llengua armènia. De la mateixa manera, el 2004, Armènia s'integra a la xarxa de l'Organització Internacional de la Francofonia (OIF). Més impactant, l'embranchida d'un procés memorial reactiva una identitat col·lectiva, però també és el punt de partida per a una nova armenitat. D'aquest procés neix una identitat de diàspora, amb la consciència del fet de la fractura espacial, i de les conjectures que impliquen l'exili i l'acull d'una altra terra. No més considerats com a immigrants, aquesta armenitat de diàspora revela un desig de ser reconeguts com a descendents d'estrangers.

Altres esdeveniments traumàtics sobrevinguts a Armènia participen a dinamitzar el sentiment armeni en diàspora. El terratrèmol del 1988, la independència del 1991, els conflictes del 1992 o del 2020 i la inestabilitat econòmica i política que en resulten desenvolupen un moviment de solidaritat que participa a estructurar les associacions culturals i a fer reconèixer el fet armeni a França. "Armènia: la deixem quan tot va bé, i hi tornem quan tot va mal", deia una dona de l'associació. Si aquesta afirmació és certa per algunes situacions, s'ha de matisar en el context de la comunitat de Perpinyà. Els trastorns viscuts per la pàtria d'origen aporten també onades de nous, que alimenten ells mateixos el recorregut identitari que es desenvolupa

en els territoris de la diàspora. Les associacions i entitats culturals, educatives o memorial, s'organitzen en xarxes d'acull i d'ajudes als immigrants. Aquests últims venen amb un altre relat identitari, una altra mirada comunitària, que participa a fer créixer les comunitats i mantenir les accions culturals. Els armenis d'Armènia venen sobretot amb una història per contar: la del genocidi, callada pels exiliats. Ells han crescut amb ella, transmesa per l'educació pública, relatada al cinema o a la televisió. Se l'han feta seva, l'han agafada i han començat a impulsar el treball memorial necessari. Es troben amb una comunitat de diàspora confrontada a l'oblit, que necessita respostes a les seves preguntes. A finals dels anys 1990 i començament del segle XXI, l'obertura i la projecció amb els països d'acull exacerben els desitjos de les generacions joves de trobar una millor qualitat de vida, un sistema de salut, una pau política, un futur professional estable. En aquest context, a partir del principi dels anys 2000, unes quantes famílies armènies comencen a instal·lar-se a Perpinyà. El 2003, només se'n compten quatre. Avui dia, són més o menys unes 30 famílies que participen activament a la vida associativa armènia a Perpinyà.

L'ESTRUCTURACIÓ DE LA COMUNITAT ARMÈNIA DE PERPINYÀ: ENTRE SOLIDARITAT I MEMÒRIA

Malgrat tot, els primers nous del 2003 han de fer front a la fractura lingüística, i fins i tot alfabètica, complicant la comprensió amb una administració municipal i prefectural rígida. Les associacions d'ajuda als refugiats i emigrants tenen un paper important en els primers instants perpinyanesos dels nous

arribats. Aquestes associacions s'imposen com a intermediaris entre l'arribada —sovint violenta— i la integració; ajudant en l'acompanyament dels procediments administratius, trobant un allotjament i un treball en un departament francès que bat records d'atur. Molt sovint, les parelles armènies troben llocs de treball en els àmbits locals que més necessiten mà d'obra: l'agricultura, la petita indústria local, la construcció... a vegades multiplicant les situacions precàries. Els nens viuen una integració express en les escoles i els col·legis públics, on aprenen el francès gràcies a classes especialitzades. El pes d'una història marcada per la diàspora sembla haver donat un sisè sentit als armenis, com el protagonista de la novel·la de Joan-Lluís Lluís, *El Navegant*. "La integració és una cosa que portem en la nostra genètica", assegura una mare de l'associació. L'alt nivell de francès d'uns joves arribats tres anys abans ho atesta. Abans intimidats per una llengua que desconeixien, molts d'ells són ara universitaris bilingües. Les mares, més grans, que havien començat en l'esglaió més baix de la cadena de producció de les empreses agrícoles o d'una fàbrica de xocolata de la plana rossellonesa, han aconseguit pujar en els estrats de la feina local, o obrir botigues de productes armenis: "Som un poble molt treballador, no podem quedar-nos quiets ni sense fer res". Complau un tòpic centenari que no sembla deixar els armenis: el treball integra, i participar a la vida econòmica local permet assegurar el futur de les generacions.

El 2006 es crea un primer embrió d'associació cultural, amb la voluntat d'aplegar les famílies armènies de la capital rossellonesa. "Vaig trucar a 150 famílies que portaven un cognom que

s'acabava en *-ian*", conta Dzovinar, la primera presidenta, "i només una desena varen contestar a la crida". Malgrat tot, aquest primer nucli organitzat d'armenis comença a ajudar-se mutualment, creant una xarxa entre els descendents, els naturalitzats i els nouvinguts. Any rere any, l'associació comença a eixamplar-se. El 2016, a més de les classes de francès per a adults, l'associació proposa també cursos d'armeni per a la mainada. Música, pintura, balls tradicionals, cants de l'exili, tradicionals o més moderns se succeeixen en els locals deixats per l'ajuntament, en el barri de l'Estació de Perpinyà. Tres vegades per setmana, les mares i dones, els nens i nenes, es tornen a trobar. A la pregunta: "Perdoneu-me, però on són els homes?", elles contesten: "No venen: no els interessa, això de discutir...", i rient: "Venen només per menjar". De menjar, n'hi ha prou, entre el tradicional *gata* ("igual que el *pastís de reis* dels catalans"), fruites confites i cafè negre que deixa la seva empremta al fons de la tassa. Les generacions més joves són al cor del projecte: sortides a la mar, al cinema... l'associació fa també d'espai de socialització per a les famílies que acaben d'arribar. La gastronomia té doncs un paper important, punt central de les trobades, però també representació material de la riquesa cultural i de l'ajuda mutual.

El 24 d'abril del 2018, després d'unes demandes a l'ajuntament fetes per l'associació, un memorial al genocidi és inaugurat amb presència de l'alcalde, al passeig Bausil. Com tots els altres memorials que commemoren l'exterminació dels armenis, es compon d'una estela funerària, com les que tornem a trobar en els cementiris armenis. El monument, a més de reconèixer el traumatisme viscut per la comunitat, fa també de punt de tro-

bada temporal entre els desapareguts, els primers exiliats i les generacions joves. Aquests últims els reten homenatge amb els balls i cants d'una armenitat destituïda però que es perpetua malgrat la immigració.

El memorial és el punt de partida que encén la visibilitat d'una comunitat "massa integrada". "Fem petites coses per fer-nos remarcar", explica Nelli, la presidenta de l'associació; i l'antiga presidenta precisa: "Tot s'ha fet amb molta discreció... tanta discreció que quasi havíem desaparegut". L'associació engega llavors unes campanyes de comunicació, però també accions per a participar activament a la vida ciutadana. Amb la crisi sanitària, l'associació s'organitza i fabrica 20.000 mascaretes en tres mesos, amb un ritme horari de fàbrica moderna. Un àpat anual lliure d'accés s'organitza en paral·lel amb degustació de vins armenis, i on són convidats elegits municipals i membres d'associacions, amb la voluntat de recaptar fons per ajudar al desenvolupament de l'entitat. Les festes tradicionals armènies —Nadal i Pasqua— agafen els colors a vegades de les tradicions nacionals franceses, i s'opera un cert mestissatge amb les nord-catalanes.

Al mateix moment, la consciència lingüística i religiosa acompanya el procés memorial. Comença a dibuixar-se un centre educatiu efectiu per la mainada. Unes quantes eines d'aprenentatge i material pedagògic és importat d'Armènia, en funció dels viatges que poden fer els membres de la comunitat. Entre els més petits, l'armeni queda com a llengua predominant, vehicular en l'àmbit familiar, punt d'honor de les mares, que desitgen conservar-la a casa. Alguns nens van a les escoles que

proposen immersió en català, parlen francès al carrer i armeni a casa. S'intenta conservar la llengua, però també la religió, inscrita fins a la Constitució armènia: "Representem les primeres comunitats cristianes del món, d'ençà del 301!". La religió és ben present a través de les festes, que es barregen amb el calendari republicà nacional, però també amb un projecte que es precisa poc a poc: el de la construcció d'una església armènia. La pròxima etapa.

CONCLUSIÓ

Amb la seva arribada als anys 2000, la comunitat armènia de Perpinyà s'ha confrontat brutalment amb el fet de la diàspora. Si el territori ja comportava fragments d'una antiga comunitat armènia, descendents dels primers exiliats dels anys 1920, aquests són integrats i, per la gran part, assimilats un segle més tard. La vinguda de les darreres onades migratòries d'aquests últims vint anys ha permès la creació i l'estructuració d'una nova comunitat diaspòrica, que abraça fàcilment les voluntats d'integració tot proposant una versió pròpia de l'assimilació. A més de ser un centre cultural de transmissió de l'armenitat, l'Associació de les Dues Catalunyaes serveix també de relleu, de punt central de les xarxes d'ajudes mutuels que poden servir als nouvinguts. Aquests últims tornen a crear una petita Armènia malgrat els canvis geogràfics, provocant els lligams culturals, o trobant-los a l'atzar de la diàspora: "Barcelona pareix Erevan", explicava una de les dones de l'Associació, "els arbres, els carrers, la gent... a prop de la Sagrada Família tenim la sensació de passejar-nos a Erevan".

La petita comunitat aplegada al voltant de l'associació qüestiona també el model francès, i sembla trobar una resposta entre les necessitats d'integració i les voluntats de conservar una armenitat pròpia. Aquesta última s'impregna de la diàspora, s'adapta a les exigències de la geografia per tornar a formular-se en uns contextos diferents. La comunitat armènia de Catalunya Nord n'és un exemple entre d'altres.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BOUDJIKANIAN, AÏDA: "Arméniens rhône-alpins, modèle d'intégration ou situation d'exception ?", dins *Hommes & Migrations: Rhône-Alpes. Un carrefour Nord-Sud*, 1995, p. 31-36.

HOVANESSIAN, MARTINE: "L'élaboration d'un sens communautaire : complexité de la réalité arménienne", dins *Hommes & Migrations: Mémoire multiple*, 1992, p. 29-36

HOVANESSIAN, MARTINE: "Territoire de l'altérité : la diaspora arménienne", dins *L'Espace géographique*, 1994, p. 129-137.

KASPARIAN, SYLVIA: "Langues et identités des Arméniens de la diaspora. État des lieux", dins *Hommes & Migrations : Diaspora arménienne et territorialités*, 2007 p. 176-189.

YÉGAVIAN, TIGRANE: "La diaspora arménienne : d'une histoire heurtée à sa géographie actuelle", dins *Population & Avenir*, 2021, p. 17-19.

9.

LES COMUNITATS DE LA DIÀSPORA I LA SEVA CAPACITAT D'INCIDÈNCIA AL MÓN

LEVÓN GRIGORIÁN
ADVOCAT

9. LES COMUNITATS DE LA DIÀSPORA I LA SEVA CAPACITAT D'INCIDÈNCIA AL MÓN

LEVÓN GRIGORIÁN

Quan es parla d'Armènia, pocs coneixen els reptes innumbrables que aquesta nació mil·lenària ha hagut de superar per a la seva supervivència. Tampoc se sap l'aportació incalculable dels armenis a la història de la humanitat i l'impacte que hi ha tingut. Al món de la ciència, l'art, la política, les finances... seria impossible trobar un camp on els armenis no hagin destacat.

Així, poca gent sap que els primers cafès europeus van ser establerts pels armenis, entre d'altres, a París, Londres i Viena al segle XVII, o que els inventors del primer escàner magnètic (RMI), la televisió de color, el caixer automàtic, la màquina de raigs X o la bicicleta fixa comparteixen un origen comú: l'armeni.

La diàspora armènia és una de les més resilientes i millor organitzades del món, de manera que ha aconseguit adaptar-se a tots els països d'acollida.

CONTEXTUALITZACIÓ HISTÒRICA

L'altiplà armeni —que comprèn la muntanya bíblica de l'Ararat on va desembarcar l'arca de Noè i se situa entre tres mars: el Mediterrani, el Negre i el Caspi— ha estat un dels primers llocs on es va assentar la civilització humana, sent els armenis la població aborigen d'aquesta regió.

Atesa la seva situació geogràfica, durant segles la nació armènia ha estat un pont d'unió entre Orient i Occident. No obstant això, aquesta situació estratègica també ha propiciat que Armènia hagi estat envaïda, conquerida o colonitzada per diferents pobles: entre ells, els medes, perses, grecs, romans, àrabs, mongols, turcs i russos.

Independentment que Armènia hagi anat alternant èpoques en què ha tingut un estat propi, lliure i independent, amb altres en què ha format part de diferents països o imperis, els armenis sempre han pogut mantenir la seva identitat nacional fins als nostres dies. Una identitat que no només es basa en el fet de ser la població autòctona de l'altiplà armeni o en la seva cultura mil·lenària, sinó també en la seva identitat religiosa, en ser el primer estat que va adoptar el cristianisme com a religió oficial el 301 dC. Des de llavors, l'adhesió incondicional a la fe cristiana ha constituït una part inseparable de la identitat armènia.

Encara que l'altiplà armeni s'estén a una àrea d'uns 400.000 km², avui dia la República d'Armènia només comprèn un territori de 29.743 km² de la seva extensió històrica, situat a la regió transcaucàsica. A causa de la minoració del territori del país, la diàspora armènia, que compta amb aproximadament 9

milions de persones, triplica en nombre els 3 milions que resideixen al país.

L'ORIGEN DE LA DIÀSPORA MODERNA

Les comunitats armènies existeixen fora d'Armènia des de fa segles. Encara que algunes de les migracions van ser voluntàries per motius comercials, com per exemple a l'Índia, Pèrsia o la Xina, la majoria s'han produït a causa de la destrucció o invasió del país.

La formació més tràgica i significativa de la diàspora armènia va tenir lloc a les matances hamidianes de 1894-1896, en què van morir més de 300.000 armenis, així com per causa del genocidi perpetrat per les autoritats otomanes a principis del segle xx, que va provocar una migració massiva. Més de 1.500.000 armenis hi van ser exterminats, els quals representaven aproximadament dos terços de tota la població armènia que habitava a l'Imperi otomà.

El genocidi va comportar l'erradicació de qualsevol presència armènia a la regió a causa de la destrucció de la seva pàtria ancestral, la qual cosa va significar l'exili dels supervivents a l'Orient Mitjà, Rússia, Europa i Amèrica i la creació de la diàspora armènia contemporània.

Per tant, la diàspora armènia és considerada com una diàspora "clàssica", similar a la grega o la jueva. Les diàspores clàssiques se centren sobre una identitat comunitària forta, l'hermetisme de la comunitat per a la seva supervivència i una orientació cap a la pàtria, arribant a una mitificació d'una comunitat gregària.

La creació de la diàspora armènia moderna és el resultat

de successos tràgics que han modelat la seva essència i objectius. Després de la destrucció i l'extermini d'Armènia al segle xx i la inclusió d'una petita porció del país a la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques, els contactes entre la diàspora i la República Socialista Soviètica d'Armènia van ser limitats, llevat dels intents esporàdics de repatriació, cosa que va accentuar el procés de *diasporització*.

D'una banda, l'Armènia soviètica estava en procés de reconstrucció, ja que el país estava devastat a causa de les invasions contínues de tropes kurdes, tàtares i turques; així mateix, es va reconfigurar socioeconòmicament basant-se en els principis socialistes soviètics, creant paral·lelament una nova identitat armènia.

De l'altra, a la diàspora les comunitats supervivents es trobaven disperses pel món, amb una situació econòmica precària i una necessitat desesperada d'organitzar-se per a poder sobreviure col·lectivament. Tot això va portar els armenis de la diàspora a organitzar-se de forma autònoma mitjançant la construcció d'esglésies, centres comunitaris i escoles per a preservar la religió, llengua i cultura i evitar així l'assimilació i la desaparició gradual de la població.

La comunitat es va anar organitzant al voltant de l'Església Apostòlica Armènia, dels partits polítics tradicionals —que es van constituir novament a la diàspora, com ara la Federació Revolucionària Armènia, el Partit Socialdemòcrata Hunchak o el Partit Liberal Democràtic Ramgavar— així com de les organitzacions no governamentals sense ànim de lucre, com ara la Unió General Armènia de Beneficència (UGAB).

Així, la diàspora armènia reorganitzada, liderada entre d'altres pels actors citats, va anar prosperant econòmicament als països d'acollida, en els quals va aconseguir una integració en la vida econòmica, social i política.

Durant i després de la dissolució de la Unió Soviètica i la declaració d'independència de la República d'Armènia i de la República de l'Alt Karabakh, la diàspora armènia s'ha nodrit de l'arribada de refugiats i emigrants, especialment a causa d'un terratrèmol que va tenir lloc el 1988 al país, els pogroms contra els armenis a Sumgait, Kirovabad i Bakú per part de l'Azerbaidjan, així com la invasió i destrucció de la República de l'Alt Karabakh per part de l'Azerbaidjan i Turquia. Aquests esdeveniments van crear una crisi humanitària sense precedents a la regió, també per a la situació econòmica del país.

Les noves arribades d'emigrants revitalitzen les comunitats ja existents des de principis del segle xx o creen nous centres culturals armenis, com és el cas específic de Catalunya, la comunitat incipient que s'ha nodrit majoritàriament d'emigrants amb origen a la República d'Armènia.

'SOFT POWER' O 'SMART POWER' DE LA DIÀSPORA ARMÈNIA

Després del genocidi armeni i la pèrdua de la pàtria ancestral, la diàspora armènia ha ressorgit de les seves cendres com un au fènix, amb el desig i l'ímpetu de sobreviure i conservar la seva identitat per a les noves generacions.

La comunitat armènia des dels principis del segle xx ha lluitat pel reconeixement del genocidi armeni en l'àmbit global, una missió que ha ajudat a consolidar i unificar la diàspora, donant

l'esperança de tornar algun dia a tenir una pàtria independent on tornar: una llar.

L'any 1991, Armènia va declarar la seva independència, cosa que va fer realitat el somni no només dels armenis que vivien a l'antiga Unió Soviètica sinó de tots els armenis de la diàspora. La comunitat armènia global s'enfrontava a un repte decisiu: construir una pàtria forta capaç d'unificar la nació armènia i resistir les ambicions geopolítiques de les grans potències que amenacen l'existència d'aquesta jove república.

Fins a la independència d'Armènia i l'Alt Karabakh, l'agenda tradicional de la diàspora estava centrada en el reconeixement internacional del genocidi armeni i la preservació de la identitat armènia. No obstant això, posteriorment els esforços de la diàspora es van reorientar a garantir la supervivència i el benestar dels dos estats incipients. La diàspora armènia ha arribat a exercir un paper actiu en els projectes de reconstrucció, i d'altres humanitaris, quan tots dos països patien les conseqüències de la guerra contra Turquia i l'Azerbaidjan, i la crisi econòmica que naturalment els assetjava.

Cal destacar la tasca de la UGAB, que fins als nostres dies continua sent la major organització no governamental sense ànim de lucre de la comunitat armènia a escala mundial. La UGAB va ser fundada el 1906 i des de llavors es dedica, a través dels seus programes educatius, de desenvolupament socioeconòmic, culturals i humanitaris, a preservar i promoure la identitat, el patrimoni i benestar de tots els armenis, tant a la diàspora com a la República d'Armènia i la República de l'Alt Karabakh.

El compromís de la diàspora amb la seva pàtria ancestral

s'ha rebut per les dues repúbliques com un halo d'esperança per al seu renaixement i prosperitat.

La diàspora armènia ha prosperat socialment, econòmica i política als països d'acollida, sent el seu principal recurs el capital humà. Diferents membres de la comunitat han aconseguit organitzar *lobbies* polítics als Estats Units que promouen els interessos nacionals, com ara el Comitè Nacional Armeni d'Amèrica (*Armenian National Committee of America*) o l'Assemblea Armènia d'Amèrica (*Armenian Assembly of America*), han tingut representació parlamentària als Estats Units, Líban, França, Turquia, Grècia o Xipre i han arribat a presidir aquests països d'acollida o algunes de les seves regions.

En l'àmbit europeu, a diferència d'altres diàspores clàssiques com ara la jueva, que compta amb una ideologia política organitzada que li ha permès de crear una xarxa forta de *lobbies* i múltiples *think tanks* degudament finançats per la diàspora i pel mateix Estat d'Israel que promouen les idees del moviment sionista, la diàspora armènia no té tal estructura o un ideari polític nacional.

La diàspora armènia, a través de les seves organitzacions i persones individuals, ha intentat demanar el suport dels òrgans de governs nacionals, institucions europees, el Consell d'Europa o l'OSCE per a la defensa de la causa armènia per tal d'evitar la invasió del país i l'extermini complet de la població armènia a la regió. Aquest treball s'ha portat a terme només a través de campanyes de conscienciació, i no a través de *lobbies* polítics o *think tanks* professionals, excepte pel que fa a la Federació Europea Armènia per la Justícia i la Democràcia (*European Arme-*

nian Federation for Justice and Democracy, EAFJD).

No obstant això, gràcies a la coordinació i treball entre organitzacions armènies, s'ha promogut la creació de grups d'amistat al Parlament Europeu com el Grup d'Amistat amb Armènia del Parlament Europeu (*European Parliament Friendship Group with Armenia*), investigacions en diferents plataformes dels delictes d'odi promociionats pels governs de l'Azerbaidjan i Turquia contra la població d'origen armeni o la investigació de blanqueig de capitals o extorsions a polítics europeus portats a terme per *lobbies* patrocinats per Turquia i l'Azerbaidjan.

D'altra banda, a escala regional o nacional, les associacions locals d'origen armeni han promogut cercles d'amistat parlamentaris amb Armènia o l'Alt Karabakh, com a França o Xipre; campanyes de conscienciació per a donar a conèixer la història i la cultura armènies; el reconeixement del genocidi armeni; el reconeixement internacional de la República de l'Alt Karabakh, o la signatura de convenis d'amistat entre ciutats europees amb Armènia i l'Alt Karabakh.

Les associacions locals i representants de la comunitat han donat el seu suport a Armènia, així com a l'Alt Karabakh, afavorint l'enfortiment de les relacions econòmiques i polítiques amb els seus països d'acollida i el benestar econòmic d'Armènia i l'Alt Karabakh, per a consolidar els valors democràtics a tots dos països de població armènia. És el cas de la comunitat armènia a Catalunya, una comunitat jove, que s'organitza a través de l'Església Apostòlica Armènia a Espanya i d'associacions educatives i culturals, com ara la secció de joves professionals d'UGAB a Barcelona. Només el temps dirà quins seran els pro-

jectes nous d'aquesta comunitat armènia de Catalunya, dinàmica i prometedora.

Tot i que històricament les comunitats armènies locals a Europa han estat molt actives promovent els interessos armenis, per tal d'aconseguir resultats polítics rellevants a llarg termini i a escala europea, la diàspora armènia haurà de professionalitzar o "externalitzar" les tasques pròpies dels *lobbies*, coordinant aquest treball amb els representants locals del govern d'Armènia i de l'Alt Karabakh en aquests països, com ja fan des de fa dècades Turquia i l'Azerbaidjan, sense escatimar en despeses.

ÚLTIMES REFLEXIONS

Els darrers 30 anys, des de la independència de la República d'Armènia i de la República de l'Alt Karabakh, la diàspora s'ha centrat en el reconeixement del genocidi i de la independència de l'Alt Karabakh, perdent impuls en la reforma de les institucions pròpies de la diàspora, adaptades als temps en què no existia un estat independent armeni, convivint amb un altre enemic invisible, però tenaç, de la diàspora: l'assimilació i la pèrdua del sentiment de pertinença a la comunitat.

La derrota en l'última guerra de l'Alt Karabakh exigeix a la diàspora de conformar-se com un catalitzador actiu per a garantir la viabilitat econòmica, social i política de la República d'Armènia. La diàspora armènia, per tant, ha de ser el pont d'unió entre els països d'acollida i la República d'Armènia, complementant conjuntament amb l'Estat armeni la política interior i exterior del país.

—

PRESENTACIÓ DE LA COL·LECCIÓ

El fet que les identitats i els drets dels col·lectius no es respectin com a fonamentals provoca un impacte directe en la capacitat de les persones que en formen part —de totes i cadascuna— de tenir accés a una vida digna que incorpori la seva visió del món, en la seva llengua i des de la seva cultura. La invisibilització i els atacs a les identitats col·lectives dels pobles són una discriminació que dificulta —i a voltes impossibilita— l'exercici efectiu dels drets humans.

Les situacions de vulneració de drets que pateixen els pobles sense estat —incloent-hi els indígenes, però no només— tenen causes múltiples i diverses. Depenen del seu context històric, polític i econòmic, i sovint tenen a veure o estan vinculades amb la invisibilització, la discriminació i l'exclusió dels espais de presa de decisió, la negació de les seves llengües i cultures, i el bloqueig de la seva capacitat de decidir lliurement el seu futur. Dones, infants i joves són col·lectius especialment vulnerables en aquests contextos. Les dones s'han de mobilitzar per defen-

sar espais de participació i presa de decisió, els seus drets sexuals i reproductius, i per fer front a la violència de gènere. En el cas dels joves, són sovint els primers afectats per l'alienació cultural i la manca d'oportunitats.

Des de la seva fundació el 1974, el CIEMEN ha contribuït, des de la seva posició —que combina la investigació, la difusió de coneixement i l'activisme—, a fer més conegudes aquestes problemàtiques i a denunciar les vulneracions patides pels pobles sense estat. Ho ha fet a través de diverses publicacions periòdiques i col·leccions de llibres i dossiers, en temes tan diversos com els drets lingüístics, l'emancipació nacional o la cooperació entre pobles.

En aquesta lògica s'insereix la present col·lecció "Drets col·lectius": textos rigorosos on conflueixen els coneixements de l'acadèmia i de l'activisme, amb la voluntat que esdevinguin una eina útil per a les persones, entitats, administracions i pobles que vulguin aprofundir i reflexionar sobre els drets col·lectius dels pobles des d'un enfocament transversal, amb atenció preferent pels drets de les dones i les polítiques públiques.

COL·LECCIÓ DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTiques PÚBLIQUES

DOSSIERS

2016-2017

- 1 ALTERNATIVES ECONÒMIQUES DES DELS POBLES SENSE ESTAT.**
- 2 POBLES INDÍGENES D'AMÈRICA LLATINA. IDENTITAT, TERRITORI I PROCESSOS D'URBANITZACIÓ**
- 3 DONES, FEMINISMES DIVERSOS I DRETS COL·LECTIUS.**

2017-2018

- 4 DONES, DRETS COL·LECTIUS I CONFLICTES ARMATS. ESPAIS DE VICTIMITZACIÓ, ESCLETXES D'APODERAMENT**

5 2018-2019

EL POBLE AMAZIC A CATALUNYA.

2019-2020

- 6 POBLES MINORITZATS, DRETS COL·LECTIUS I JUSTÍCIA GLOBAL A CATALUNYA.**
- 7 REPRESSIÓ, RESISTÈNCIA I AUTOORGANITZACIÓ DE LES DONES AL KURDISTAN. EL CAS D'AMED**

2020-2021

- 8 “PROU ENGRUNES! S’HA DE FER UNA REPARACIÓ EFECTIVA DEL DANY.” EL CONFLICTE DEL RIF VIST DES DEL MOVIMENT CATALANORIFENY**
- 9 “SEMPRE HE SENTIT FORCES QUE M’ESTIREN I EM DIUEN COM HE DE SER.” LES DONES D’ORIGEN AMAZIC A CATALUNYA RELATEN LA SEVA AMAZIGUITAT**

2021-2022

- 10 EL POBLE ARMENI A CATALUNYA.**

[=]
c i e m e n

Nationalia

